

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaaliala / sosiaalinen kuntoutus

Tero Muuri

VIDEOITU MENNEISYYSMATKA NUOREN KANSSA

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaaliala / sosiaalinen kuntoutus

MUURI, TERO	Videoitu menneisyysmatka nuoren kanssa
Opinnäytetyö	47 sivua + 16 liitesivua
Työn ohjaaja	Lehtori Ari Vesanen
Toimeksiantaja	Kymen A-klinikkatoimi, Stoppari–Valkama
Syyskuu 2010	
Avainsanat	menneisyysmatka, elokuvaterapia, syrjäytyminen, lastensuojelu, omaohjaaja, elämän historia

Opinnäytetyön tarkoituksena on esitellä päihdehuollon lastensuojeluyksikössä käytettyä menetelmää, nimeltään menneisyysmatka. Menneisyysmatkaan liitettiin videointi ja sen mukana elokuvaterapia. Tavoitteena on myös oppaan tekeminen menneisyysmatkailusta.

Opinnäytetyö perustuu omakohtaiseen kokemukseen yhdestä videoiden tehdystä menneisyysmatkasta. Matkan tavoitteena oli nuoren menneisyyden aiheuttaman taakan pienentäminen täysi-ikäisyyden lähestyessä. Tavoite saavutettiin.

Ihmisen elämää voidaan pitää tarinana ja tähän tarinaan saattaa tulla eri syistä johtuen katkos. Tätä katkosta voidaan paikata menneisyysmatkalla ja ehkä vielä paremmin sitä voidaan korjata elokuvaterapian liittämällä osaksi menneisyysmatkaa.

Opinnäytetyö antaa kuvan myös A-klinikan lastensuojelutyöstä sekä varsinkin sen erityisasemasta lasten ja nuorten päihdeongelmien hoitajana. Se esittelee Kymenlaaksoon, Kotka – Haminan seudulle perustetun Stoppari-ketjun.

Nuorten ongelmien monimutkaistuminen aiheuttaa nuorten syrjäytymistä. Syrjäytymisen torjumiseksi on käytettävä kaikkia mahdollisia olemassa olevia keinoja sekä lisäksi on kehitettävä uusia. Nuorten syrjäytyminen aiheuttaa mittavien yhteiskunnallisten menetysten lisäksi aina nuorta ja hänen läheisiään koskevia tragedioita.

Menneisyysmatka on vahva menetelmä, jolla on mahdollista eheyttää nuoren elämänselän historiaa. Menneisyysmatkan käyttöönotto ei voi perustua hetken mielijohteen vaan sekä nuoren että ohjaajan on välttämätöntä perehtyä sen perusteisiin etukäteen. Ohjaajan pitää olla valmis kohtaamaan niin omia kuin nuoren tunteita, jotka voivat vaihdella laidasta laitaan.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

MUURI, TERO

A Videotaped Journey to a Young Person's Past

Bachelor's Thesis

47 pages + 16 pages of appendices

Supervisor

Ari Vesanen, Senior Lecturer

Commissioned by

A-Clinics of Kymi

September 2010

Keywords

journey to the past, movie therapy, social exclusion,
child welfare, mentor, life history

The purpose of this study was to present the method which is used in the protection of the children which is called "the journey to the past". The journey to the past includes videotaping and movie therapy. The purpose was also to make a guidebook based on this method.

The study is based on personal experiences of the journey to the past with a teenage boy. During the journey videotaping was used and the purpose of the journey was to offer the boy a chance to free himself of the weight of his life story before he reaches adulthood.

Sometimes man's life is like a story and for some reasons the story is broken and something is missing. In order to make this story unbroken, the journey to the past can be used as a method. It can also be effective if we sometimes use movie therapy.

The study also describes the child welfare work in A-Clinic and its special status of working with children and young people who have substance abuse problems. It also presents the network called Stoppari which has been developed in order to help these children and young people in Kymenlaakso.

Today young people's problems are more complex and there is a serious threat of exclusion and therefore we must use all possible means to prevent this exclusion. Exclusion in young people's cases means a loss of social economy but it's even bigger tragedy for the young people themselves and their families.

"The journey to the past" is a strong method that can possibly help a young person to cope with his/her present life. The young person and the mentor must be aware of the method and its challenges in advance so that they can be prepared to face the mentor's own and also the young people's feelings which may vary from joy to hatred.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET	7
3 ELOKUVATERAPIA.....	7
3.1 Taustaa elokuvaterapialle.....	7
3.2 Elokuva elämän kuvaajana.....	8
3.3 Elokuvaterapia.....	9
3.4 Elokuvaterapian muodot.....	10
3.5 Videoinnin antama lisäarvo menneisyysmatkalle	10
4 KYMEN A-KLINIKKATOIMEN STOPPARIT	11
4.1 A-klinikoiden nuorisotyön historiasta	11
4.2 Kymen Stopparit.....	12
4.3 Stoppareiden asiakkaat	12
4.4 Kymen Stopparien hoidon keskeisiä periaatteita	13
5 LASTENSUOJELU JA PÄIHDETYÖ.....	15
5.1 Lastensuojelua koskevat yleiset periaatteet	15
5.2 Päihdehuollon lastensuojelutyö	16
5.3 Omaohjaajan menetelmä	17
5.4 Omaohjaaja suhde	19
6 SYRJÄYTYMINEN.....	19
6.1 Syrjäytymisprosessi.....	19
6.2 Syrjäytyneen nuoren auttamiskeinoja.....	22
7 KÄSITTEITÄ	24
7.1 Identiteetti.....	24
7.2 Empowerment	25
8 MENNEISYYSMATKAILU	26
8.1 Taustaa menneisyysmatkailulle.....	26
8.2 Elämäntarinan merkitys	27

8.3 Kronotopia	28
8.4 Menneisyysmatkan toteutus ja videointi	29
9 NUOREN KOKEMUKSET	32
10 OMAT KOKEMUKSENI	33
11 AIKAISEMPIA OPINNÄYTETÖITÄ.....	34
12 POHDINTA	35
LÄHTEET	39
LIITTEET	
Liite 1. Menneisyysmatkaopas	

1 JOHDANTO

Suomalaisissa uutismedioissa levisi 6.10.2010 seuraavanlainen uutinen: ”Huostaan otetuista lapsista suurimmassa syrjäytymisvaarassa ovat teini-iässä laitokseen sijoitetut pojat. Heistä peräti neljäsosa oli nuorina aikuisina työttömänä tai eläkkeellä. Neljältä viidestä puuttui myös peruskoulun jälkeinen koulutus vielä 23–24-vuotiaan. Tiedot ilmenevät Kelan uudesta perheiden hyvinvointia selvittävästä kirjasta. Myös 13–17-vuotiaina laitoshoitoon sijoitetut tytöt ovat nuorina aikuisina heikosti koulutettuja. Parhaiten taas ovat selvinneet vauvana tai alle 12-vuotiaina huostaan otetut ja perhehoitoon sijoitetut naiset.”

Nuorten ongelmien monimutkaistuminen siten, että heillä on usein yhtä aikaa vaikeuksia usealla elämän osa-alueella, luo yhteiskunnalle ja palveluiden tuottajaverkostolle paineita etsiä uusia menetelmiä nuorten auttamiseksi. Menneisyysmatkailu on kehitetty moniongelmaisten, sijoitettujen nuorten auttamiseksi silloin, kun he haluavat täydentää tietämystään omasta historiastaan. Menneisyysmatkan aikana nuori oppii paremmin tuntemaan itseään sekä alkaa ymmärtää elämäänsä ja näin hänen elämänsä saa merkityksen.

Menneisyysmatkailusta on tehty 2000-luvulla muutama opinnäytetyö, mutta muuten menetelmä on jäänyt vielä aika vähälle tutkimukselle. Menetelmää koskevan tutkimuksen on tehnyt Vuorovaikutusprosessien tutkimuskeskus vuosina 1996–1999. Tutkimusta johti lasten- ja nuortenpsykiatri Esko Varilo, ja hankkeeseen osallistui 38 nuorta yhdessä omaohjaajiensa kanssa. Menneisyysmatkailu ei ole ollut Stopparien tai ainakaan Stoppari-Valkaman käytössä aikaisemmin.

Minua menneisyysmatkailu alkoi kiinnostaa, kun esimieheni Kymen A-klinikkatoimen Stoppari-Valkamasta patisti minua lähtemään yhdessä nuoren kanssa matkalle, jonka aikana käytäisiin lävitse hänen elämänsä historiaansa. Enhän minä silloin tiennyt, että teimme yhdessä nuoren kanssa menneisyysmatkaa. Lisäksi esimieheni ehdotti, että ottaisimme mukaan yksikköömme juu-

ri hankitun videokameran ja kuvaisimme otoksia matkalta. Minä innostuin asiasta heti, mutta nuoren motivoimiseen meni yli puoli vuotta. Kun opiskelun myötä tutustuin eri menetelmiin ja siinä sivussa menneisyysmatkailuun, niin minulle valkeni, että olin tehnyt nuoren kanssa varioidun menneisyysmatkan ja lisännyt siihen vielä mukaan videoinnin. Tämän jälkeen ei ollut enää epäselvää, mikä tulisi olemaan opinnäytetyöni aihe.

Alun perin tavoitteena oli työstää olemassa olevasta videomateriaalista yhteistyössä medianomiopiskelijan kanssa elokuva, mutta yrityksistä huolimatta en saanut ketään innostumaan elokuvan tekemisestä, niin se jää pois tästä opinnäytetyöstä. Olen kuitenkin itse syksyllä 2008 tehnyt videomateriaalista koosteen, jonka olen antanut nuorelle.

Käsittelen tässä opinnäytetyössäni varsinaisen menneisyysmatkailun lisäksi tähän menetelmään liittyviä osa-alueita. Jotta ohjaaja kykenee toteuttamaan menneisyysmatkailua videoiden nuoren kanssa, tulee hänen olla perehtynyt elokuvaterapian perusteisiin. Lastensuojelu on se kenttä jossa menneisyysmatkailu menetelmää käytetään ja päihdehuollon lastensuojelulaitoksista esitelen Kymen A-klinikkatoimen Stopparit. Syrjäytymisen halusin tuoda esille, koska nuorten syrjäytymisen negatiiviset vaikutukset ovat sekä nuorelle itselleen sekä myös yhteiskunnalle merkittävät ja menneisyysmatkailulla voidaan ehkäistä syrjäytymistä.

Työskentelen tällä hetkellä opetus- ja kulttuuriministeriön keväällä 2010 aloittamassa hankkeessa koordinaattorina. Hanke on jatkotyökalu etsivään nuorisotyöhön ja sen perusajatuksena on tarjota nuorille arjenhallinnan valmennusta nuorisokeskuksissa. Valmennuksen nimeksi kesällä 2010 valittiin Nuotta-valmennus. Suomessa on kaikkiaan 10 nuorisokeskusta, joista projektissa mukana on yhdeksän. Jokainen keskus on saanut suunnitella toimintamallinsa itse ja meillä Rautavaaran Metsäkartanolla pääpaino tulee olemaan viiden viikon valmennuksessa. Tulevaisuudessa tulen tarjoamaan valmennukseen osallistuville nuorille mahdollisuutta tehdä menneisyysmatka heidän niin halutessaan.

Opinnäytetyöni ei ole varsinainen tutkimustyö menneisyysmatkailusta vaan pikemminkin case-pohjainen menetelmäkuvaus menneisyysmatkailusta, johon olen lisävälaineiksi ottanut videoinnin ja elokuvaterapian. Opinnäytetyön teoriapohja perustuu sekä kirjallisuuslähteisiin sekä omakohtaiseen kokemukseen tekemästani menneisyysmatkasta oman nuoreni kanssa. Itse menetelmän kuvaaminen perustuu suurimmaksi osaksi Esko Varilon ym. (1999) tutkimukseen pohjautuvaan kirjoitukseen ”Menneisyyden rakentaminen lastensuojeluperheiden nuorten hoitokeinona”.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET

Opinnäytetyön ensimmäinen tavoite on kuvata videoiden tehtyä menneisyysmatkaa menetelmänä sekä nostaa esiin videoinnin antamaa lisäarvoa menetelmälle. Toisena tavoitteena on opasvihkosen tekeminen menneisyysmatkasta Kymen A-klinikkatoimen henkilökunnan käyttöön. Opasvihkosen tekemiseen on hyödynnetty tekemälläni menneisyysmatkalla kertyneitä kokemuksia. Kolmanneksi haluan rohkaista, niin Stoppareissa kuin lastensuojelussa yleensäkin työskenteleviä ihmisiä ottamaan työkalukseensa menneisyysmatkan, joko videoituna tai ilman. Mielestäni videointi antaa kuitenkin toteutukseen erilaisen lähentymistavan ja myös lopputuloksesta tulee nuorelle konkreettisempi

3 ELOKUVATERAPIA

3.1 Taustaa elokuvaterapialle

Elokuvat ovat kuin aikuisten satuja tai tarinoita, ja ihmisethän ovat kertoneet toisilleen niitä aikojemme alusta asti. Kuvatarinoita on löytynyt esi-isiemme asuttamista luolista ja niissä on käsitelty ihmisen arkeen liittyviä asioita kuten kuolemaa, haavoittuvuutta, vajavaisuutta ja rakkautta. Noin 2500 vuotta sitten kreikkalainen Aisopos (620–560 eaa.) kirjoitti eläinsatuja, joita edelleen käytetään hyväksi lasten moraalikasvatuksessa. (Saarinen 2006, 19.)

Paljon myöhemmin Grimmin veljesten tai Elias Lönnrotin kirjoittamissa sa-

duissa oli erilaisista kulttuurillisista taustoistaan huolimatta samoja teemoja ja aiheita, jotka liittyivät ihmisten vajavaisuuteen, kamppailuun henkisen vapautumisen saavuttamiseksi sekä heikkouteen. Yleisesti ottaen olkoon tarina kuinka hurja tahansa, niin se lopulta päättyy onnellisesti: ” He elivät elämänsä onnellisina loppuun saakka”. Näin kuulija tai lukija sai kokea lohdutusta. Viimeisien reilun sadan vuoden aikana tämä satujen ja tarinoiden dynamiikka on siirtynyt elokuvaan, jossa näyttelijät välittävät tarinan ja siihen liittyvät tunteet. (Saarinen 2006, 20–21.)

3.2 Elokuva elämän kuvaajana

Elokuvan elämänkaltaisuus antaa elokuvalla mahdollisuuden ohittaa ihmisen tietoisuuden ja näin mennä suoraan tämän sisimpään, tunteisiin. Sen voima on siinä, että se muistuttaa suuresti sitä aitoa, arkista elämää, jota havainnoimme näkö- ja kuuloaistiemme avulla. (Saarinen 2006, 9; Mäkipää 1996, 5.) Ingmar Bergman on sanonut: ”Elokuva on kuin uni, filmi kuin musiikki. Mikään taide ei ohita omaatuntoamme samoin kuin elokuva vaikuttaen suoraan tunteisiimme, sielumme syviin pimeisiin kerroksiin” (Bergman Saarisen 2006, 22–23 mukaan).

Elokuvalla on meihin yleensä rentouttava vaikutus arkisen aherruksen keskellä, mutta se voi myös nostaa esiin tunteitamme, jotka ovat syystä tai toisesta tukahtuneet tai jotka olemme tietoisesti työntäneen taka-alalle. Elokuvakokemus saattaa antaa meille mahdollisuuden ajatella asioita uudelleen ja toimia jopa ongelmanratkaisun edistäjänä. Kun samaistumme elokuvan henkilöihin, niin oma minäkuvamme avartuu ja voimme tuntea empatiaa ja sympatiaa, ahdistusta, murhetta, iloa tuntematta omantunnontuskia tai muita arkisiin ihmisuhteisiin liittyviä pulmia. Elokuvan fiktiivisessä maailmassa meidän on mahdollista harjoitella elämän mukanaan tuomia haasteita ja niistä selviämistä. (Saarinen 2006, 24–25.)

Tanskalainen elokuvanohjaaja ja käsikirjoittaja Lars von Trier on sanonut: ”Provokaation tarkoitus on saada ihmiset ajattelemaan. Jos altistat ihmiset

provokaatiolle, annat heidän omalletunnonleen mahdollisuuden.” (Saarinen 2006, 25) Elokuva saa ihmisessä aikaan tunnereaktioita, joita hän vertaa omaan elettyyn elämäänsä.

3.3 Elokvaterapia

Elokvaterapia on eräs luovuusterapian muoto. Muita luovuusterapian hoitomuotoja ovat kuvataide-, musiikki-, kirjallisuus-, tanssi- ja draamaterapia. Kaikista näistä elokvaterapia työskentelee eniten tunnetasolla, koska onhan se taiteenlajina kaikkein lähinnä todellista elämää. Luovuusterapioissa yleisestikin on mukana jokin väline auttamassa ihmisten välistä vuorovaikutusta ja elokvaterapiassa tämän välineen roolissa on elokuva. Itsessään elokuva ei paranna ketään, mutta saattaa auttaa henkilön kuntoutumisprosessissa esim. vaikeaksi koettujen ihmissuhteiden käsittelyssä. (Mäkipää 2000, 47– 48.)

Mikael Saaren (2006, 177–198) mukaan tällaisia elokuvia olisivat mm. Ingmar Bergmanin Kohtauksia eräästä avioliitosta (1973) ja sen jatko-osa Saraband (2002) tai Paul Haggisin Crash (2004). Kirjassaan Saari esittelee yhteensä 51 elokuvaa, niiden terapeuttisesta näkökulmasta katsoen.

Jotta elokuva toimisi terapeuttisesti, niin sen katsomiseen tulisi aina valmistautua huolellisesti. Tämän tavoitteen saavuttamisessa auttaa meillä oleva vanha tarinoiden kertomisen perinne. Tarinoiden kuuntelemisen ajaksi kaikki muu toiminta pysähtyi ja kuuntelijat keskittyivät kertomukseen. Nykyaikana samaa kaavaa voisi toteuttaa elokuvan terapeuttisessa katsomisessa seuraavasti:

- Elokvaa ei katsella yksin vaan läheisen tai ystävän kanssa, jolloin mahdollistuu kokemuksen jakaminen.
- Elokvun katsomiseen keskitytään kaikilla aisteilla.
- Elokvun katsomisen jälkeen jaetaan tämän aiheuttamat tunteet ja ajatukset. (Saarinen 2006, 25.)

3.4 Elokvaterapian muodot

Esittelen seuraavassa lyhyesti Pekka Mäkipään (1996, 16–20) jaottelun mukaisesti elokvaterapian eri muotoja.

Karkea jako voidaan tehdä toiminnalliseen ja vastaanottavaan elokvaterapiaan, joita molempia voidaan käyttää sekä yksilö- että ryhmäterapiana. Toiminnallinen elokvaterapia sisältää elokvan tekemiseen liittyviä elementtejä, kuten käsikirjoitusta, kuvausta, ohjausta sekä näyttelemistä. Vastaanottavassa elokvaterapiassa katsotaan valmiita elokvia. Toiminnallisessa elokvaterapiassa käsitellään tekemisen sekä myös lopullisen tuotoksen esiin nostamia tunteita. Vastaanottava elokvaterapia jakautuu kahteen eri lähestymistapaan: oivallusta tuottavaan, jolloin elokvan katsomisen jälkeen asiakas ja terapeutti yhdessä pohtivat elokvan esiin nostamia tunteita, sekä tukea antavaan, jolloin terapeutin tehtävänä on nostaa esiin positiivisuutta ja elämänmyönteisyyttä.

Jaottelun perusteella voi vetää sen johtopäätöksen, että kaikkea videointia voidaan käyttää terapeuttisena välineenä. Ei tarvitse olla ammattikuvaaja tehdäksään terapiaan soveltuvaa videomateriaalia. Sitä voidaan hyödyntää esim. kehonkuvan häiriöiden hoitoon tai kuten me videoidessamme menneisyysmatkaa suoritimme nuoren elämänhistoria tutkimista ja eheyttämistä.

3.5 Videoinnin antama lisäarvo menneisyysmatkalle

Nuoren ollessa haluton käsittelemään vaikeaksi kokemiaan asioita perinteisin terapeuttisin menetelmin, niin saattaa nykytekniikan käyttöönotosta olla apua tilanteeseen. Nuoria, varsinkin poikia, on aina kiinnostanut erilaiset tekniset vempaimet kuten videokamera. Nuoret voivat olla ovat hyvinkin taitavia erilaisten laitteiden käytössä, joten eräs mahdollisuus positiivisen osaamisen kokemuksen antamiseen on kysyä nuoren apua kameran käyttöön. Näin samalla tuetaan nuoren itsetuntoa ja asetutaan tasavertaiseen asemaan nuoren kanssa eikä niinkään olla ohjaaja-nuorisuhteessa vaan kumppanuus-suhteessa.

Samaa kumppanuutta ja vuorovaikutuksellisuutta tulee hyödyntää myös silloin, kun suunnitellaan kohtausten kuvauksia, koska ollaanhan kuvaamassa nuoren menneisyyttä eikä ohjaajan. Havaitsin matkamme aikana, että nuoren oli helpompi puhua menneisyyden tapahtumista kameralle kuin suoraan ohjaajalle.

Toinen positiivinen asia menneisyysmatkan videoinnista on sen lopputuloksen konkreettisuus. Nuori voi halutessaan katsoa filmiä vanhempiensa ja muiden läheistensä kanssa ja näin antaa heillekin informaatiota elämästään ja sen tapahtumista. Näin mm. toteutuu Saarisen katsomiskokemuksen jakaminen sekä elokuvan tuottamien tunteiden käsitteleminen. Menneisyysmatkailu videoitten sisältää Mäkipään (1996) jaon mukaisesti sekä toiminnallista ja vastaanottavaa elokuvaterapiaa.

4 KYMEN A-KLINIKKATOIMEN STOPPARIT

4.1 A-klinikoiden nuorisotyön historiasta

Suomalaisen nuorison päihderepertuaariin liittyi mukaan 1960-luvun lopulla myös enenevässä määrin huumausaineet. Aluksi kyseessä oli lähinnä pääkaupunkiseudulle keskittyvää pienten ryhmien, kuten anarkististen opiskelijoiden ja taiteilijapiirien kannabiksen polttamista. Aluksi se ei ollut mitenkään laaja ongelma, mutta siihen kuitenkin nopeasti kiinnitettiin huomiota ja ihmiset alkoivat puhua ”nuorten huumeongelmasta” (Ahonen 2005, 165–166.)

Ensimmäiset A-klinikkasäätiön alaiset nuorisoasemat aloittivat toimintansa vuoden 1970 alussa viidellä paikkakunnalla, jotka olivat Helsinki, Turku, Tampere, Kotka ja Jyväskylä. Sinänsä jo vuonna 1966 oli Tampereelle sosiaalilautakunta perustanut nuorisoaseman, joka oli toiminut omana yksikkönään Tampereen A-klinikan naapurissa, mutta sen toiminta loppui jo seuraavana vuonna. (Ahonen 2005, 167, 187.)

4.2 Kymen Stopparit

Vuoden 1999 lopussa päättyi Stoppari-projektin kolmivuotinen kehittämis- ja käynnistämisen prosessi. Projektin lopputuloksena syntyi uusi laitoshoidoyksikkö, joka oli tarkoitettu 13–21-vuotialle nuorille, joilla oli päihde- tai huumeongelma. Laitoshoidon tavoitteena oli myös nuoren muunkin haitallisen elämäntavan, kuten rikolliskierteen katkaiseminen sekä elämäntilanteen kokonaisvaltainen selvittäminen. (Peltola 2002, 5.)

Kymen A-klinikkatoimen alaisuudessa toimii kolme nuorille tarkoitettua hoitoyksikköä: Stoppari-Hamina, Stoppari-Valkama ja Stoppari-Pyhtää. Koska nykyään nuoret ovat enenevässä määrin moniongelmaisia, niin myös heidän hoitonsa vaatii erilaisia laitospalveluita sekä moniammatillista osaamista. Kymen Stopparit tarjoavat kiireellisesti sijoitetuille tai huostaanotetuille nuorille haitallisen elämäntavan pysäyttävää, kuntouttavaa ja korjaavaa hoitoa. (Palvelut ja laatu 2009, 2.)

4.3 Stoppareiden asiakkaat

Syynä sille minkä vuoksi nuori tulee Stoppareiden palveluiden piiriin, on haitallinen elämäntapa, joka vaarantaa hänen kasvunsa ja kehityksensä. Haitalliseen elämäntapaan saattaa liittyä seuraavanlaisia piirteitä kuten päihteiden käyttö, rikollisuus tai rajattomuus. Hoitoon tullaan kuntien sosiaalityöntekijöiden tekemien päätösten jälkeen joko huostaanotettuna tai jälkihuoltona. (Kymen A-klinikkatoimi toimintakertomus 2007, 10.)

Suurena haasteena on jatkuvasti lisääntyvä nuorten moniongelmaisuus. Ei voida enää puhua vain päihdeongelmasta tai mielenterveysongelmasta vaan yhä nuoremmilla esiintyy 2D:tä (päihde+mielenterveys) sekä 3D:tä (päihde+mielenterveys+somaattinen sairaus) ja kun usein nuoren elämää mutkistavat rikoksetkin, niin tällaisen nuoren auttaminen on erittäin haasteellista. (Palvelut ja laatu 2009, 2.)

Niiden nuorten tilannetta, jotka tarvitsevat päihdehoitoa, tulisi katsoa kahdesta eri näkökulmasta: terapeuttisesta ja kasvatuksellisesta. Terapeuttinen näkökulma on nuoren päihdeongelman kohtaamista ja sen hoitoa, kun taas kasvatuksellinen näkökulma keskittyy nuoren häiriintyneen kehityksen ja epäsosiaalisen käyttäytymisen korjaamiseen. Jos ajatellaan hoidon vaikutuksellisuutta, niin usein joudutaan ensin paneutumaan enemmän kasvatuksellisten tavoitteiden saavuttamiseen, jotta nuori kykenee rauhoittumaan ja osallistumaan terapeutteihin keskusteluihin. (Peltola 2002, 34.)

Nuori, joka on ajautunut jo hyvinkin syvälle huumemaailmalle, on usein ”unohtanut” normaaliin elämiseen liittyviä toimintoja. Jotkut heistä joutuvat rahoittamaan omaa käyttöönsä myymällä tai salakuljettamalla huumeita. Muita käytön rahoituskeinoja ovat mm. varastelu ja varastetun tavarantoiminnan myynti. Joskus nuoret jopa myyvät itseään saadakseen huumeita. Kun aamun ensimmäinen ongelma on, mistä tänään saisi rahaa päihteisiin, silloin koulunkäynti, ruoka ja hygienia ovat asioita, joille ei pahemmin tuhlata ajatuksia.

4.4 Kymen Stopparien hoidon keskeisiä periaatteita

Seuraavassa on listattu Kymen Stopparien hoidon keskeiset periaatteet Peltolan (2002, 25) mukaan. Olen lisännyt niihin oman arvioni siitä miten ne näkyvät menneisyysmatkailussa.

- 1 *Nuori kohdataan aina yksilönä, jolla on oma ainutkertainen taustansa ja omat tarpeensa, jotka pitää ottaa huomioon, kun tehdään suunnitelmia tai päätöksiä koskien nuoren hoitoa. Menneisyysmatkailun avulla kyetään valottamaan nuoren yksilöllistä historiaa. Se voidaan ottaa huomioon tehtäessä päätöksiä nuoren asioissa.*
- 2 *Sekä nuorelle että tämän huoltajille tulee tehdä selkoa hoitoyhteisön pelisäännöistä. Näitä pelisääntöjä noudattavat sekä asiakkaat, huoltajat sekä myös työntekijät. Menneisyysmatka pitää suunnitella yksikön sääntöjen ja käytäntöjen puitteissa.*

- 3 *Luodaan nuorelle mahdollisuus kokea uusia ja positiivisia kokemuksia ilman päihkeitä. Menneisyysmatkan ei ole pelkästään tarkoitus olla työtä vaan samalla voidaan tehdä jotain kivaa arjesta poikkeavaa kuten käydä ulkona syömässä tai shoppailemassa.*
- 4 *Kuunnellaan ja arvostetaan nuoren mielipiteitä sekä annetaan hänen osallistua päätöksentekoon. Näin toimien lisätään yhteisöllisyyttä. Menneisyysmatka suunnitellaan yhdessä nuoren kanssa.*
- 5 *Pidetään huolta nuoren niin fyysisestä kuin myös psyykkisestä terveydestä tekemällä kartoituksia ja tarpeen vaatiessa ohjataan lääkärin hoitoon. Jos nuori kokee jonkin osan historiastaan liian raskaana, niin häntä ei pakoteta sitä kohtaamaan.*
- 6 *Nuoren huoltajien osallistumista oman lapsensa hoitoon tuetaan, silloin kun se on lapsen edun mukaista. Vaikka pääasia on nuoren hoito, niin pitää myös huomioida huoltajien voimavaraistaminen. Menneisyysmatkan avulla voidaan tuoda vanhempien tietoisuuteen nuoren tunteita lapsuudestaan. Mahdollista on myös perheen sisäisen vuorovaikutuksen lisääntyminen, kun nuori kyselee lapsuudestaan vanhemmiltaan.*
- 7 *Nuoren pitää kyetä luottamaa työntekijöihin ja tärkeä osa luottamuksen syntyemisessä on sillä, ettei tehdä päätöksiä nuorelta tai huoltajilta salassa. Menneisyysmatka menetelmän käyttöönottoa ei ole mahdollista suunnitella nuorelta salaten.*
- 8 *Turvallisuuden tunteen lisääminen poistamalla nuorta uhkaavia sekä fyysisiä ja psyykkisiä uhkatekijöitä. Pyritään lieventämään menneisyyden traumoja ja pelkoja ja oikaisemaan nuoren epärealistista suhtautumista omaan elämänhistoriaansa. Muistot voivat olla liian negatiivisesti tai positiivisesti tunnelatautuneita.*

5 LASTENSUOJELU JA PÄIHDETYÖ

5.1 Lastensuojelua koskevat yleiset periaatteet

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (417/2007, 1.§). Kaikessa lastensuojelutyössä tärkein ja keskeisin periaate on lapsen etu ja sen kunnioittaminen. Tähän ei velvoita yksinään lastensuojelulaki vaan myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artikla sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetty laki (361/1983, 1.§) velvoittavat tähän. Lapsen tarpeet on otettava huomioon ensisijaisesti aina riippumatta siitä, että käsitelläänkö lapsien asioita yleisesti vai onko kyseessä joku tietty lapsi. (Kananaja, Lähteinen, Marjamäki, Laiho, Sarvimäki, Karjalainen & Seppänen 2007, 138.)

Kun arvioidaan sitä, mikä on lapsen edun mukaista, tulisi kiinnittää huomiota siihen, kuinka eri toimenpiteet ja ratkaisut turvaavat lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin. Samalla pitää arvioida sitä kuinka lapsi saa läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuuden saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon. Lapsen tulee saada sellainen koulutus johon hänellä on taipumuksia ja toivomuksia. Hänelle pitää taata turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus, itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen sekä mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Lapsen edun mukaista on myös kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen. (Kananaja ym. 2007, 139.)

Tarpeen vaatiessa voidaan lapsi sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena. Tämä kuitenkin vaatii niin lapsen kuin myös vanhempien suostumuksen sijoittamiseen. Lapsen avohuollollinen sijoittaminen tulee aina olla tilapäistä ja hänen tuen tarvetta arvioivaa sekä kuntouttavaa. Silloin kun lastensuojelulain 40.§ mukaiset huostaanoton kriteerit täyttyvät, niin ei voida käyttää avohuollon sijoitusta. (Lastensuojelulaki 37.§.)

Kiireellinen sijoitus, aikaisemmin kiireellinen huostaanotto, on se toimenpide johon ryhdytään, kun lapselle aiheutuu välitöntä vaaraa. Tällaisia tilanteita ovat esim. vanhempien väliaikainen kykenemättömyys huolehtia lapsestaan, huoltajan lapseen kohdistama väkivalta tai jos kodin olosuhteissa on tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka vaarantavat lapsen tilanteen tai jos tämä uhkaa itse vaarantaa on oman terveytensä omalla käyttäytymisellään esim. itsetuhoisuus. Tällä toimenpiteellä on myös mahdollista estää lapsen luvaton maastavienti. (Hautamäki 2008, 20.)

5.2 Päihdehuollon lastensuojelutyö

Jo vuoden 1937 lastensuojelulaissa oli eräänä lastensuojelutoimenpiteen perusteena päihteiden käyttö: ”Jos lapsi on tavattu juopuneena, eikä häneen nähden ole ryhdyttävä päihdyttävien aineiden väärin käyttäjien huollosta annetussa laissa säädettyihin toimenpiteisiin.” Päihdehuoltolaki (41/1986) asettaa päihdehuollolle tavoitteeksi päihteiden ongelmakäytön ja siihen liittyvien sosiaalisten ja terveydellisten haittojen ehkäisemisen ja vähentämisen sekä päihdeiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä toimintakyvyn lisäämisen. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 151.)

Pääasiallisin syy lapseen kohdistuneille lastensuojelullisille toimenpiteille on vanhempien päihteiden käyttö tai heidän mielenterveyden ongelmat, jotka johtavat lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen estymiseen. Toisaalta yhä useammin syynä ovat lapsen omat ongelmat, kuten kouluvaikeudet, rikollisuus tai päihteiden käyttö. (Raunio 2004, 231–232.)

Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa kaikkia tahoja, jotka työskentelevät lasten ja heidän perheidensä kanssa antamaan tukea vanhemmille kasvatus-tehtävissä ja tarjoamaan apua riittävän ajoissa sekä tarpeen vaatiessa ohjattava perhe lastensuojelun palveluiden piiriin. Lastensuojelun tehtävänä on järjestää tarvittavat palvelut ja tukitoimet, joita lapsen kasvattamisesta vastuussa henkilöt mahdollisesti tarvitsevat.

Perinteisen päihdetyön terapeuttinen yksilöön keskittyvä toimintamalli on saattanut aiheuttaa sen, että päihdeongelmaisen lapset ja nuoret ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Kuntoutuspalveluiden kehittymisen myötä on tullut mahdolliseksi perheiden kokonaisvaltainen auttaminen ja tätä näkökulmaa tulee vahvistaa edelleen. Kun suunnitellaan vanhemman osallistumista päihdekuntoutukseen, tulee silloin myös ottaa huomioon lapsen etu. Tavoitteena tulee olla lapsen ääni kuuluviin saaminen ja hoitopaikkojen muuttaminen ”lapsiystävällisemmiksi”? (Lastensuojelun käsikirja.)

Lastensuojelun päihdetyön eräänä tärkeänä tehtävänä on saada katkaistua ylisukupolvinen päihteiden käyttö, sillä vanhempien päihteiden käyttö usein ennustaa lapsen ongelmakäyttäytymistä ja näin saattaa aiheuttaa myös hänen tulevan päihdeongelmansa. On havaittu, että jopa isovanhempien päihteiden käytöllä olisi vaikutusta lapsenlapsien ongelmiin. Päihdeongelmaisten nuorten vanhemmilla on havaittu olevan mielenterveyden akuutteja ongelmia, jotka myös heijastuvat negatiivisesti nuoren päihteiden käyttöön. (Vilhula 2007, 81.)

5.3 Omaohjaajan menetelmä

Laitoshoidossa yksi hyväksi havaittu ja paljon käytetty menetelmä muiden ohella on omaohjaajuus. Menetelmä on käytössä melkein kaikissa lastensuojelulaitoksissa. Omaohjaajalla on monia eri nimityksiä, esimerkiksi omaaikuinen, omaohjaaja ja omahoitaja. Omahoitajuus viittaa enemmän sairaaloihin tai vanhusten hoivayksiköihin. Nuoren ja omaohjaajan suhde on terapeutinen ja lapsen tarpeet huomioonottava ihmissuhde. Lapsen tunne elämän vaurioita korjaavana, tämä suhde on erittäin merkityksellinen lapsen tai nuoren kuntoutumiselle. Tärkeintä on hoitaa lasta ottamalla hänen yksilöllisyytensä huomioon ja korostaa sitä. Omaohjaajasuhde on terapeuttinen, henkilökohtainen ja lapsen tarpeet huomioonottava vuorovaikutussuhde. Omahoitajuuden eräänä tavoitteena yksilöllisyyden huomioimisen lisäksi on vaikuttavuuden seuranta. (Kyrönseppä, Rautiainen & Airio 1990, 7.) Käytän tässä työssäni nimitystä omaohjaaja, koska katson sen paremmin soveltuvan Stoppareissa käytettäväksi.

Omaohjaajasuhde alkaa lapsen tullessa laitokseen ja päättyy lapsen muuttaessa pois laitoksesta. Hoidon alussa omaohjaaja tekee alkuarvioinnin ja hoidon lopuksi loppuarvioinnin. Tälle välille mahtuu paljon tärkeitä hoidollisia ja kasvatuksellisia tilanteita sekä useita kokouksia ja neuvotteluita. Omaohjaajan osuus lapsen hoito- ja kasvatustyössä on lapsen laitossijoituksen tuloksellisuuden kannalta todella merkittävä. (Kyrönseppä ym.1990, 8, 19.)

Omaohjaajuus on pitkäjänteistä työtä, joka vaatii itsekuria ja kestävyyttä. Kukaan työntekijä tekee työtään persoonallaan; ei ole kahta samanlaista omaohjaajaa. Omaohjaajan toimenkuva vaihtelee eri laitosten välillä, mutta perustettava on sama: sitoutuminen lapsen tai nuoren suunnitelmalliseen hoitoon ja kasvatukseen. Omaohjaajalla on vastuu lapsen tai nuoren kasvattamisesta tietyissä rajoissa. Hän ei tee kasvatustyötään yksin, vaan tarvitsee ehdottomasti yhteistyökumppaneita hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimiseen ja toteuttamiseen. Työyhteisön on osallistuttava kasvatustyöhön vuorovaikutuksella lapsen tai nuoren kanssa. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101.)

Omaohjaajatyöskentely on erityisen tärkeää nuoren itsenäistymisvaiheessa. Tällöin omaohjaajalta vaaditaan pitkäjänteisyyttä, kärsivällisyyttä ja rohkeutta tuoda esiin omia ajatuksiaan sekä kykyä hahmottaa ja kuvata nuorelle erilaisia tulevaisuuden kuvia. Tämän on osattava olla myös innostava, motivoiva, kuunteleva ja kyetä kommunikoimaan niin nuoren kuin tämän verkostonkin kanssa. (Timonen-Kallio 2000, 25.)

Nuoren lähtiessä täysikäisyyden koittaessa asumaan omaan tai tukiasuntoon, on hän helposti syrjäytymisen tai yksin jäämisen vaarassa. Silloin, kun nuori on tietoinen taustastaan ja tuntee realistisesti omat voimavaransa on itsenäisen elämän aloittaminen helpompaa. Hyvissä ajoin ennen nuoren lähtemistä pois laitoksesta tulee omaohjaajan ja nuoren yhdessä kartoittaa tämän tukiverkoston ja luoda uudelleen katkenneita suhteita. Omaohjaajan tehtäviin kuuluu myös tarpeen vaatiessa toimia välittäjänä, silloin kun nuoren ja tämän perheen välillä ei ole keskusteluyhteyttä tai se on huono. (Timonen-Kallio 2000, 31.)

5.4 Omaohjaaja suhde

Nuoren ja omaohjaajan suhde ei ole toimiva, jos siihen liittyy epäluottamusta tai muita negatiivisia tunteita. Omaohjaajan tehtävänä on työskentelyllään saada aikaiseksi sellainen ilmapiiri, että nuoren kuntoutuminen mahdollistuu ja tämä uskaltaa puhua vaikeistakin asioista. Omaohjaajan on kyettävä ottamaan vastaan negatiivisiakin tunteita ja myös pystyttävä kestäämään läheisyyttä sen eri muodoissa. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101–102.)

Tampereella kerättiin vuosina 1999 ja 2001 lastenpsykiatrisella osastolla olleilta lapsilta tietoa siitä, kuinka he ovat kokeneet yhteistyön omaohjaajan kanssa. Tutkimuksessa nousi esiin useita seikkoja miksi lapset pitivät omaohjaajaa tärkeänä, eräänä niistä oli kielteisenä koettujen tunteiden näyttäminen ja niiden käsittely. (Sorsa 2002, 161–162.) Omaohjaajan luomassa turvallisessa ilmapiirissä nuori voi opetella kohtaamaan erilaisia tunteita ja niiden aiheuttamaa käyttäytymistä ilman, että hänen tarvitsee pelätä hylätyksi tulemistä.

Omaohjaajan täytyy kestää ja olla valmis vastaanottamaan hyvinkin provosoivia tunteita sekä työstää ja ymmärtää niitä. Omaohjaaja on myös se henkilö, jonka seurassa nuori voi turvallisesti käsitellä menneisyyden tunteita sekä niiden aiheuttamia reaktioita. Vaurioituneesta tai vajavaisesta tunne-elämästä saattaa olla seurauksena pahimmillaan persoonallisuuden häiriö, jota nimitetään patologiseksi narsismiksi. Omaohjaajan tehtävänä on auttaa tunne-elämältään häiriintyneen nuoren tunteiden erittelemisessä. (Kempinen 2000, 14.)

6 SYRJÄYTYMINEN

6.1 Syrjäytymisprosessi

Kun tänä päivänä puhutaan syrjäytymisestä, niin syrjäytymis-sanaa käytetään kuvaamaan erilaisia ihmisryhmiä, kuten ongelmanuoria, pitkäaikaistyöttömiä, mielenterveysongelmaisia ajattelematta sitä, että ovatko kaikki edellisiin ryh-

miin kuuluvat ihmiset oikeasti syrjäytyneitä. Voihan pitkäaikaistyötönkin työttömydestään huolimatta olla edelleen yhteiskunnan aktiivinen jäsen. (Juhila 2006, 53.)

Syrjäytymistä määritellään sen mukaan onko näkökulma yhteiskunnassa vai yksilössä. Silloin, kun asiaa katsotaan yhteiskunnan näkökulmasta, niin puhutaan kasaantuneesta huono-osaisuudesta, joka perustuu ihmisten köyhyyteen ja pienituloisuuteen. Jos näkökulmana on yksilön moniongelmaisuus, niin siihen vaikuttavia seikkoja ovat mm. työttömyys, harrastuksien puute, kouluttamattomuus sekä muutenkin yhteiskunnan toimintojen ulkopuolelle jääminen. Pitkäaikaistyöttömyyttä ja siitä aiheutuvaa köyhyyttä pidetään yhtenä suurimpana syrjäytymiskehityksen alkamisen syynä. (Juhila 2006, 53–54; Raunio 2004, 220.)

Vaikka ollaan eri mieltä siitä, miten syrjäytyminen tulisi määritellä, niin siitä kuitenkin ollaan samaa mieltä, että kyseessä on prosessi. Tätä prosessia voidaan kuvata seuraavasti: yksilön mahdollisuudet taloudelliseen, sosiaaliseen sekä poliittiseen osallistumiseen yhteiskunnassa heikkenevät erilaisten tekijöiden vuoksi. (Juhila 2006, 54.)

Kun puhutaan syrjäytymisestä, niin asiaa ei voida katsoa pelkästään yhteiskunnallisesta tai yksilöllisestä näkökulmasta. Jos syrjäytymisen syynä on maailmantalouden lamasta johtuva työpaikan menetys ja tulojen tippuminen, niin pitää tarkastella mitä ongelmia tämä aiheuttaa yksilölle ja hänen perheelleen. Vastaavasti, jos katsotaan syrjäytymisen johtuvan yksilön moniongelmaisuudesta, niin on tarkasteltava, mitä yhteiskunnasta johtuvia tekijöitä taustalta löytyy. Kun koetetaan vaikuttaa syrjäytymiseen, on otettava huomioon sekä yhteiskunnallinen tilanne (työttömyys) että yksilön elämänhallintaan ja toimintakykyyn negatiivisesti vaikuttavat ongelmat. (Raunio 2004, 220.)

Syrjäytymisprosessia voidaan myös kuvata elämänhallinnan käsitteellä. Elämänhallinta jakautuu ulkoiseen (mm. työ, taloudellinen tilanne ja sosiaalinen ympäristö) ja sisäiseen (mm. minäkuva ja turvallisuus) osaan. Syrjäytymispro-

sessin alkaminen vaatii, että ihmisellä ilmenee ongelmia elämänhallinnan eri osa-alueilla. (Juhila 2006, 61.)

Lämsä (1998, 15) kuvaa syrjäytymiskehitystä etenevänä prosessina nuorilla toimeentulotukiasiakkailta seuraavasti:

- 1   **Ei asiakas = selviytyjä**

- 2   **Asiakkaaksitulo = karsiutuja**
 Työttömyys tai opiskelu on aiheuttanut tulojen vähäisyyden tai siten esim. sairaus on aiheuttanut menojen kasvun. Tuki on lyhytaikaista ja harkinnanvaraista.

- 3   **Intimiteetin murtuminen = syrjäytymisvaara**
 Ongelmat kasaantuvat ja pitkittyvät ja tästä aiheutuu myös toimeentulotuen tarpeen pitkittyminen (yli 6 kk)

- 4   **Subjektiviteetinmenetys = syrjäytyjä**
 Nuori on toimeentulotuen pitkäaikainen asiakas (yli 12 kk). Hän on moniongelmainen ja tästä johtuen asiakkuuksia on moniin eri palvelujärjestelmiin. Hän on joutunut viranomaisten teholta erityisen kontrollin kohteeksi.

- 5   **Totaalinen syrjäytyminen**
 Moniongelmaisuuksien ja asiakkuuden pitkittyminen sekä toistuvat työttömyysturvan karenssit.

Lasten syrjäytymistä on tutkittu vielä suhteellisen vähän, mutta heidän kohdallaan on vielä parempi puhua syrjäytymisriskistä kuin varsinaisesta syrjäytymisestä. Lapsen syrjäytymisriskiä nostaa se, jos lapsi jää ilman perushoivaa, aikuisen antamaa turvaa ja tukea. Lapsella se ole niin suorasti yhteydessä yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin kuin aikuisella, vaan kodissa ja lähiympäristössä tapahtuvat negatiiviset muutokset vaikuttavat lapsen syrjäytymisriskiin

lisäävästi. Nuorten kohdalla voidaan jo puhua syrjäytymisestä ja se tarkoittaa silloin jäämistä koulu- ja työelämän ulkopuolelle, yksinäisyyttä sekä vaikutusmahdollisuuksien vähäisyyttä. (Kempainen 2000, 199; Raunio 2004, 234.)

6.2 Syrjäytyneen nuoren auttamiskeinoja

Vuosi 2010 on köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisyn teemavuosi Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut seuraavat tavoitteet teemavuodelle: osallisuuden edistäminen, tasavertaisuuden lisääminen sekä osallisuuden tiellä olevien sosiaalisten ja kulttuurillisten esteiden poistaminen. Lisäksi tavoitteena on saada syrjäytyneiden ja heidän kanssaan työskentelevien ääni kuuluviin. Nuoren osallisuuden lisääminen perustuu sille, että huomioidaan päätöksenteossa eri-ikäisten ihmisten erilaiset tarpeet. Syrjäytyneiden lasten ja nuorten tarpeet poikkeavat syrjäytyneiden aikuisten tarpeista. Nuoren osallisuus on sitä, että hän on aktiivinen eri elämän alueilla joita ovat mm. koulutus, työ, itsenäinen asuminen ja sosiaaliset suhteet. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2,5.)

Koulunkäynti on keskeinen osa nuoren elämää ja se saattaa myös olla syynä syrjäytymiskehityksen alkamiselle. Heikko koulumenestys, alisuorittaminen, huono koulunkäyntimotivaatio, koulutuksen keskeyttäminen sekä koulutusvalinnat saattavat olla koululähtöisiä tekijöitä, jotka laukaisevat nuoren syrjäytymisprosessin. (Karpainen, Keltinkangas-Järvinen & Savioja 2007, 117–118.)

Nuoren itsetunnon tukeminen on olennainen osa syrjäytyneen nuoren auttamista. Fyysisen kehityksen mukanaan tuomat muutokset kehossa, kuten sukupuolielinten kasvaminen, karvoittuminen, pojilla äänen murros ja tytöillä taas rintojen kasvaminen sekä kuukautisten alkaminen ovat sellaisia muutoksia, jotka saattavat aiheuttaa nuoressa epävarmuutta. Nuoret vertailevat itsensä kehittymistä toisiin ja saattavat nähdä oman ulkomuotonsa kielteisenä. Tällainen nuori saattaa vetäytyä sosiaalisesta kanssakäymisestä, jäädä koulusta pois ja jopa sairastua masennukseen. (Kempainen 2000, 143.)

Nuoren itsetuntoon vaikuttaa myös hänen saamansa palaute vanhemmilta, opettajilta ja muilta nuorilta. Varsinkin viimeksi mainitulla on suuri merkitys itsetunnon kehittymiselle. Vanhempien antaman kannustuksen tulisi olla realistista eikä ainoastaan suorituksen lopputulokseen viittaavaa. Kannustusta pitää antaa yrittämisestä, kekseliäisyydestä, sinnikkyudesta ja rohkeudesta. Myös jossakin taidossa kehittymisestä annettu positiivinen palaute kehittää itsetuntoa. (Sinkkonen 2008, 180–182.)

Niin nuorille, kuten kaikille muillekin perustan yhteiskunnan aktiivisena jäsenenä toimimiselle antaa pohjan koulutus, työ, hyvä elinympäristö ja asuinolot, saatavilla olevat palvelut sekä tukea antava sosiaalinen verkosto. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden työllistymisen mahdollistaminen joko työharjoitteluun, työkokeiluun tai vapaille markkinoille katsotaan ratkaisevan syrjäytymiseen liittyviä ongelmia. Työllistämisessä voidaan käyttää hyväksi aktivointitoimenpiteitä. Toimenpiteet voivat olla toimeentuloturvaan puuttumista sekä lisäehtojen asettamista etuuksien saamiseksi. Varsinaisia aktivointitoimenpiteitä ovat erilaiset työllistämistoimenpiteet, koulutus ja kuntoutus. (Juhila 2006, 51, 57–59.)

Niiden nuorten ongelmat, jotka ovat ajautuneet yhteiskunnan ulkopuolelle, ovat monitahoisia eikä niitä voi korjata huomioimatta kokonaisuutta. Tällainen kokonaisvaltainen ongelmien hoitaminen tarkoittaa nuoren kohdalla monien samanaikaisten toimenpiteiden kohteeksi joutumista. Hänen asioitaan hoidetaan yhtä aikaa sosiaali- ja terveystoimessa, koulussa, kansaneläkelaitoksessa sekä aika usein mukana on myös oikeuslaitos. Tietenkään ei saa unohtaa nuoren vanhempia tai muita läheisiä. (Lund 2006, 13.)

Moniammatillisuus tuo mukanaan myös vaaran siitä, että hoito pirstaloituu. Eri ammattilaiset voivat pitää omaa sektoriaan tärkeämpänä kuin muiden ja näin lopulta nuori jää ilman apua. Ammattilaisten toiminnan takana tulisi olla ajatus siitä, mikä on juuri tämän nuoren tilanteessa parasta ja että toimitaan yhteisesti nuoren tavoitteiden mukaisesti. Usein unohdetaan se, että itse nuori on oman elämänsä paras asiantuntija, ja hänet jätetään passiiviseksi toimien kohteeksi. (Lund 2006, 131.)

7 KÄSITTEITÄ

7.1 Identiteetti

Identiteetti on yksilön oma käsitys siitä, kuka hän on, mihin hän pyrkii ja mikä on paikkansa yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Se sisältää myös ihmisen käsityksen hänen fyysisistä, sosiaalisista ja psyykkisistä ominaisuuksista. Identiteetin onnistuneeseen kehittymiseen liittyy kokemus psyko-fyysis-sosiaalisesta hyvinvoinnista ja luottamus siihen, että vaikka elämässä tulee vastaan vaikeitakin aikoja, niin hyvinvointi silti jatkuu. Tämän ansiosta psyykkisesti aikuinen ihminen kykenee huomioimaan muut, kantamaan vastuuta ja toimimaan yhteiskunnan asettamien sääntöjen ja lakien mukaan. (Anttila, Eronen, Kallio, Kanninen, Kauppinen, Paavilainen & Salo 2007, 141.)

Nuoren epävarmuus ja nopeastikin muuttuva mielipide tai mieltymys on seurausta siitä, että nuori kokiessaan kriisejä testaa erilaisia identiteettejä ja niistä saamien kokemusten perusteella kiinnittyy johonkin niistä ja vähitellen luo itselleen kuvan itsestään tämän mukaisesti. Kuitenkin yksi kriisi ja sen jälkeen tuleva sitoutumisvaihe auttaa nuorta löytämään vasta pienen osan lopullisesta identiteetistään. (Anttila ym. 2007, 144.)

Tutkija James Marcia on kehittänyt identiteetin muodostumisen kuvaamiseksi nelitasoisen mallin. Ensimmäinen taso on *epäselvän identiteetin vaihe*, jolloin nuori ei ole aloittanut identiteettinsä rakentamista. Toinen on *identiteetin etsintävaihe*, tällöin nuori kokeilee vaihtoehtoja ja etsii identiteettiä, mutta ei ole sitoutunut valintoihin. Kolmas taso on *identiteettiin ajautuneet*, joka tarkoittaa sitä, että nuori ei ole käynyt läpi etsintävaihetta, mutta silti on sitoutunut jonkun antamaan roolimalliin, kokeilematta muita. Viimeisenä tasona on *identiteetin saavuttaneet* eli ne nuoret, jotka ovat käyneet läpi etsintävaiheen sekä sitoutuneet valintoihinsa ja näin muodostanut oman identiteettinsä. (Anttila ym. 2007, 144.)

7.2 Empowerment

Robert Adams määrittelee empowerment-käsitteen kirjassaan seuraavasti: Empowerment on yksilöiden, ryhmien tai yhteisöjen kyky hallita olosuhteita, käyttää valtaa ja saavuttaa asettamiaan tavoitteita, ja se on prosessi, jossa yksilöt yksin ja yhdessä voivat auttaa itseään ja muita maksimoimaan elämänlaatuaan (Adams 2008, 17). Käsitteelle on ollut hankala löytää suomenkielistä käännöstä ja sen vuoksi sosiaalityön kentällä vilisee sellaisia ilmaisuja kuin valtaistuminen, valtaistaminen, valtautuminen, voimaantuminen, voimavaroistaminen, voimistaminen ja vahvistaminen. Voimaantuminen on se käännös, joka on tällä hetkellä laajinten käytössä. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 132–133.)

Voimaantuminen on kuntoutusprosessin lopputulos, ja sen seurauksena asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäntilanteeseen kannalta merkittäviin sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin voimiin vahvistuvat. Voimaantumisen avulla voidaan silloin puhua, kun asiakkaalla on mahdollisuus reflektoida omat tilanteensa ja suhdettaan ympäristön mahdollisuuksiin, tehdä päätöksiä omilla asioillaan ja saada tietoa päätösten tuloksista. Näin hänen hallintansa vahvistuu ja hän saattaa omaksua uusia toimintamalleja, joiden avulla hän voi paremmin suunnitella ja toteuttaa omaa elämäänsä. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 130–134.)

Kun ihminen saa positiivisia elämäkokemuksia ja selviytyy elämänsä haasteista sekä onnistuu muuttamaan elämänsä ”normaalimpaan” suuntaan, niin nämä antavat perustaa voimaantumisen jatkumiselle ja tällöin kuntoutuminen voi saavuttaa kaikelle kuntoutumiselle yhteiset päämäärät:

- 1 Oman elämän hallinta
- 2 Itsenäisyys
- 3 Tasa-arvoinen osallisuus yhteisön elämään

(Järvikoski & Härkäpää 2004, 133.)

Sosionomin tehtäviin kuuluu yhdessä asiakkaan kanssa saada käyntiin voi-

maantumisen prosessi, jonka aikana asiakkaan voimavarat kasvavat ja hän saa lisää voimia ja valtaa ohjata omaa arkeaan. Tämä voi onnistua vain, jos asiakas on itse asettanut tavoitteensa ja on sitoutunut niiden tavoittamiseen. Työntekijällä on suuri rooli motivoinnissa sekä tavoitteiden realistisuuden esiintuomisessa. (Mäkinen ym. 2009, 134–135.)

8 MENNEISYYSMATKAILU

8.1 Taustaa menneisyysmatkailulle

Menneisyysmatkailun isäksi voidaan sanoa lastenpsykiatri Esko Variloa, joka 1980-luvulla alkoi kollegoineen miettiä keinoa, jolla voisi auttaa vaikeahoitotaisia perheitä. Suurin osa perheistä oli lastensuojelun asiakkaita, ja lapsi oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Perinteiset menetelmät eivät tuottaneet toivottuja hoitotuloksia varsinkin, kun perheiden menneisyydestä kumpusi häpeää, joka oli esteenä menneisyyden käsittelylle. (Siniluoto 2007, 22.)

Menneisyysmatkailu on pääasiassa tarkoitettu käytettäväksi nuorten kanssa, joiden lapsuus on ollut perheen ongelmien ja niistä johtuneiden viranomaisten väliintulojen vuoksi rikkonainen. On mahdollista, että nuorelle on näistä aiheutunut vuosienkin mittaisia muistiaukkoja. Nuori saattaa kertoa, että hän ei muista mitään mitä on tapahtunut 5–10 ikävuosien väliltä. Hänellä ei ole muistikuvaa itsestään, ei tapahtumista, ei paikoista, missä on asunut eikä edes ihmisistä, jotka ovat häntä hoitaneet. Jos muistikuvia on, niin ne ovat hyvinkin epäyhtenäistä, ajallisesti epäselviä sekä hajanaisia. Tätä pidetään suurena syynä näiden nuorten huonolle itsetunnolle, joka aiheuttaa heidän sosiaaliset ongelmat sekä ns. häpeälamaannusreaktion, jota pidetään tärkeimpänä ihmisen sisäisen tunnetason ongelmana. (Varilo, Lounavaara-Rintala, Vuornos & Walbeck 1999, 39.)

Toisesta ikävuodesta eteenpäin lapsi alkaa kokea sosiaalisia tunteita, kuten ylpeyttä, syyllisyyttä, empatiaa ja häpeää. Jos lapsi leikki-iässä ei koe muuta kuin torjutuksi tulemistä tai saa jatkuvasti negatiivista palautetta toimistaan,

niin hän kokee itsensä arvottomaksi ja hakeutuu pois ihmisten läheisyydestä. (Anttila ym. 2007, 87–88)

Lapsen kokiessa, etteivät vanhemmat voi häneen koskea tai kohtelevat häntä hyljeksien tai kaltoin on todennäköistä, että lapselle syntyy häpeäidentiteetti, jota hän tiedostamattaan kantaa mukanaan koko elämänsä ajan. Tämä saattaa näkyä nuoruudessa yksinäisyytenä sekä kyvyttömyytenä vuorovaikutukseen, sosiaalisten tilanteiden pelkona, luottamuksen puutteena ja nuori voi pitää itseään pahana ja arvottomana ihmisenä, joka ei ketään kiinnosta. Pahimmillaan tästä saattaa olla seurauksena syvä masennus ja jopa itsetuhoisuus tai nuori saattaa purkaa pahaa oloaan yhteiskunnan muihin jäseniin. (Uusitalo 2007, 30–31.)

8.2 Elämäntarinan merkitys

Ihmisen elämässä ensimmäiset vuodet ovat sitä aikaa, jolloin hänen peruspersonallisuutensa kehittyy. Tämä aika vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millainen ihminen yksilöstä persoonaltaan kehittyy. Tällöin lapsi rakentaa itselleen kuvaa maailman hallittavuudesta ja pärjäämisestä osana sitä. Lisäksi rakentuu kuva olla osa ihmissuhdeverkostoa ja erilaisia tapahtumia. Lapsuuden kaikilla tapahtumilla on oma merkityksensä lapsen kehittymiselle. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2008, 43.)

Elämäntarinan syntymiseen olennaisesti liittyvä asia on menneisyyden muistelu. Normaalisti perheissä menneisyyttä muistellaan kertomalla tarinoita tai katselemalla vanhoja valokuvia, mutta tätä harvemmin tehdään sijoitettujen lasten kanssa. Lapsen ollessa lastensuojelulaitoksessa hän ei voi muistella asioita läheistensä kanssa. Tällöin tulisi nuoren omaohjaajan ottaa vastuuta tästä menneisyyden muistelusta ja samalla nuoren elämäntarinan eheyttämisestä. Positiiviset muistot lapsuudesta ovat ihmiselle voimavara, joka auttaa nuoruudessa ja aikuisuudessa silloin, kun elämässä on vaikeita aikoja. Kielteiset tuntemuistot käsittelemättöminä saattavat pysäyttää nuoren normaalinkehityksen, ja pahimmillaan nuori saattaa jäädä ns. jumiin ja tehdä kerta toisensa jäl-

keen väärinä ratkaisuja. (Varilo ym. 1999, 42; Cacciatore ym. 2008, 255.)

8.3 Kronotopia

Kronotopialla tarkoitetaan ajan ja paikan suhdetta ja niiden riippuvuutta toisistaan. Ei ole olemassa aikaa ja sen muistamista ilman paikkaa eikä paikkaa ilman aikaa. Tästä seuraa, että paikka-aika ei ole menneisyysmatkailussa vain uudelleen olemassa vaan siihen liittyvät tunteet antavat sille merkityksen. Ajan, paikan ja tunteen yhdistäminen nykyhetkessä turvallisesti omaohjaajan kanssa johtaa niiden yhdistymiseen menneisydessä. Tästä voidaan vetää johtopäätös, että pelkkä asioiden muistelu ei toisi muistoja takaisin. Se vaatii avukseen kronotooppisen (aika-paikka) uudelleenkohtaamisen eli menneisyysmatkailun. (Varilo, Lounavaara-Rintala, Vuornos & Walbeck 2000, 213.)

Seuraavassa tekemäni ehkä selvin havainnointi kronotopian merkityksestä tekemällämme menneisyysmatkalla eli siitä, kuinka tietty paikka toi mieleen määrätyn ajan elämästä. Niiden yhteisvaikutuksesta nousi pintaan nuorella hyvinkin voimakkaita tunteita:

Lähestyessämme erästä nimeltä mainitsematonta paikkakuntaa ja siellä sijaitsevaa lastensuojelulaitosta levisi autoon syvä hiljaisuus. Nuori oli useasti tuonut hoitajaksonsa aikana esiin kuinka huonot muistot hänellä oli kyseisestä yksiköstä ja kuinka hänen elämänsä tuona aikana leimasi jonkinasteinen epätoivo. Huomasin hänen puristavan käsiään nyrkkiin ja kysyin hänen oloaan, johon hän vastasi, että: ”Kuumottaa ihan saatanasti.” Sovimme, että jos olo alkaa olla liian hankala, niin ei mennä edes käymään laitoksen lähelle. Kävimme kuitenkin ajamassa autolla edestakaisin laitoksen ohitse ja sitten palasimme takaisin kylälle filmaamaan. Saimme otoksen tehtyä ja kun olimme hetken ajaneet pois päin, niin nuori huokasi syvään ja totesi, että nyt se on kohdattu eikä enää tarvitse tuohon paikkaan liittyviä asioita miettiä. Minä kannustin häntä pudottamaan paikkaan liittyvän taakan harteiltaan pois. Hän sai turvallisesti yhdessä omaohjaajan kanssa kohdata kyseiseen laitokseen ja siellä oloon liittyneet traumaattiset kokemukset ja negatiiviset tunteet.

8.4 Menneisyysmatkan toteutus ja videointi

Toteutimme menneisyysmatkan seuraavasti:

Kun lopulta olin saanut nuoren suostumaan matkalle lähtöön, niin ensin keskustelin asiasta työryhmän kanssa ja sain heiltä hyväksynnän matkan toteuttamisesta ja sitten esitin asian nuoren vanhemmille, jotka suhtautuivat asiaan myönteisesti.

Matkakohteet valittiin nuoren halun mukaan. Listalle tuli entisiä laitoksia, joissa hän oli ollut asiakkaana sekä muita paikkoja, joilla oli muuten suuri merkitys hänen elämänsähistoriassaan. Teimme suunnitelman missä järjestyksessä eri paikoissa kävisimme, jotta etenisimme mahdollisimman kronologisesti.

Pyysin esimiestäni varaamaan minulle työvuorolistaan ajan matkan tekemiseksi. Varasin matkalle rahaa sekä talon auton käyttöömme sekä tietenkin videokameran.

Sovitusti määrättynä aamuna lähdimme liikkeelle ja nuori teki ensimmäisen otoksen, jossa hän kertoi matkamme tarkoituksen. Hän kuvasi itseään ja liikennettä minun ajaessa autoa. Ensimmäisenä päivänä kuvasimme kymmenen otosta ja ajoimme autolla yhteensä noin 400 km. Päivään mahtui myös pari ostoshetkeä sekä ruokailuja, jotka sopivasti katkaisivat muuten aika rannan päivän.

Yövyimme eräällä mökillä, joten ilta meni saunoessa ja grillatessa. Seuraavana päivänä jatkoimme matkaa ja lopulta palasimme takaisin yksikköömme. Takanamme oli vajaat 900 km autolla ajoa kahdessa päivässä sekä videokamerassa yli tunnin edestä kuvattua materiaalia.

Annoin nuorelle tehtäväksi kuvata itsenäisesti loppukohtauksen, jossa hän pohtisi sitä, mitä matka oli antanut. Minä tein videoleikkeistä koosteen nuorelle, jonka me yhdessä katsoimme ja kävimme vielä keskustelua matkasta.

Koska en tiennyt, että teemme menneisyysmatkaa, niin sen toteutuksesta jäi pois joitakin olennaisia osia kuten tikapuut, ”musta-tuntuu” -elämänkaari ja sukupuu.

Menneisyysmatkan tekeminen videoiden ei esivalmisteluiltaan poikkea ”normaalista” menneisyysmatkasta. Kun on tehty päätös menneisyysmatkamenetelmän käyttöönotosta, niin ensimmäiseksi tehdään nuoren kanssa ns. tikapuut. Tarkoituksena on kuvata mitä kunakin kuukautena tai vuotena on tapahtunut nuorelle itselleen, hänen läheisilleen tai yleensä maailmassa, millä on ollut vaikutusta nuoren elämään. Koska nuorella saattaa olla muistissaan aukkoja, niin tietoja täydennetään eri laitoksista tai muilta tahoilta saatavilla tiedoilla. (Varilo ym. 1999, 41.)

Seuraava askel on kun nuori ja omaohjaaja alkavat tekemään tikapuiden ohella ”musta tuntuu” -elämänkaarta. Siinä nuori pisteyttää elämänsä osat positiivisilla tai negatiivisilla arvoilla rakentaen näin elämänkaaren, jota on tarkoitus tutkia aina uudelleen prosessin edetessä. Tämä mahdollistaa tunteiden yhdistämisen kronotopiaan, ja samalla esiin nousevat nuoren omat tuntemukset ja kokemukset menneisyydestään. (Varilo ym. 2000, 213–214.)

Kun tikapuut ja ”musta tuntuu” -elämänkaari on täytetty nuorelta saaduilla tiedoilla, on aika ottaa yhteyttä hänen huoltajiinsa ja pyytää heiltä lupa tietojen hankkimiseksi entisistä hoitolaitoksista. Samalla saadaan tietoja perheenjäseniltä ja mahdollisesti tuttavilta ja kavereilta siitä, millainen nuoren elämän kulku on ollut. (Varilo ym. 2000, 214.)

Menneisyysmatka voidaan tehdä myös siten, että fyysisesti ei lähdetä matkalle vaan nuorelle tärkeisiin ihmisiin ollaan puhelimitse yhteydessä tai heitä kutsutaan vierailulle nuoren luokse laitokseen. Mielestäni parempi vaikutus saadaan, jos nuori joutuu tai saa kohdata ne todelliset paikat, jossa on elänyt aiemmin. Silloin, kun ollaan perinteisellä menneisyysmatkalla, niin tarkoituksena on kerätä eri paikoista mukaan valokuvia, esineitä ym. paikkoihin liittyvää nuorelle tärkeää tavaraa. Matkasta tehdään myös kirjallinen tuotos, johon liitetään

matkan aikana otettuja valokuvia, ravintola- tai hotellilaskuja sekä omaohjaajan että nuoren kokemuksia ja tunteita matkasta. (Varilo ym. 2000, 214.)

Menneisyysmatkailua toteutettaessa videoiden olisi hyvä käydä nuorelle tärkeissä paikoissa kronologisessa järjestyksessä. Aina se ei ole mahdollista, kuten ei meilläkään aivan täydellisesti ollut. Minusta oli hyvä, kun meille mahdollistui menneisyysmatkan tekeminen kerralla kahden päivän aikana niin, että välissä yövyimme eräällä mökillä reittimme varrella. Tämä lisää menetelmän käyttöön prosessinomaisuutta. Sillä on selvä alku ja loppu, eikä siitä tule jonkinlainen epämääräisen ajan kestävä jatkumo, johon nuori ei välttämättä jaksaisitoutua.

Aina ennen kuvausta on hyvä hiukan keskustella nuoren kanssa siitä, mitä muistoja ko. kohde hänessä herättää ja mitä hän nyt siitä ajattelee. Sitten kuvauksen jälkeen, kun ajetaan kohti uutta paikkaa tai paikkakuntaa, on aika puhua siitä, mitä muistoja kuvauksen aikana nousi ja jäikö joitain tärkeää käsittelemättä.

Silloin, kun nuori ja omaohjaaja päättävät yhdessä hyödyntää videointia menneisyysmatkan toteuttamisessa, lähtökohtanaan on, ettei olla tekemässä Oscar-patsasta tavoittelevaa elokuvaa. Kuitenkin välineistön tulisi olla sellaista, että lopulta nuorelle voidaan antaa matkasta muistoksi dvd:llä elokuva, jota hän voi katsoa yhdessä omaohjaajan kanssa tai vaikka läheistensä kanssa. Jotta tämä olisi mahdollista, olisi yksikössä oltava videokamera sekä tietokoneohjelma elokuvan editointiin. Minä olen hankkinut itselleni lisenssin eräseen editointiohjelmaan hintaan 39 euroa / vuosi.

Muita kustannuksia syntyy matkustamisesta ja matkanaikaisesta asumisesta sekä ruokailuista. Suurin kustannus on kuitenkin omaohjaajan palkkakustannukset, ja siihen vaikuttaa suuresti se, kuinka paljon ns. aktiivitunteja työntekijä haluaa kuitata. Henkilökohtaisesti minä katkaisin aktiivitunnit klo 22–08 väliseksi ajaksi. Kaiken kaikkiaan menneisyysmatkan toteuttaminen ei minusta ole rahasta kiinni vaan omaohjaajien aktiivisuudesta.

9 NUOREN KOKEMUKSET

Tärkein kokemus, joka nuorelle tuli tekemästämme menneisyysmatkasta oli se, että hän saattoi alkaa katsoa elämää eteenpäin ja lopettaa menneisyydessä olevien negatiivisten asioiden pohtimisen. Olimme havainneet, että menneisyyden ”haamut” olivat este nuoren eteenpäin menemiselle. Toisena positiivisena seikkana nuori mainitsi sen, että nyt entinen sekavan oloinen paikka toiseen edennyt elämä tuli kokonaisuudeksi. Kolmas nuoren kannalta tärkeä seikka oli, että matka vielä entisestään syvensi meidän välistä omaohjaajasuhdetta lisäten luottamusta toisiimme.

Menneisyysmatkailua toteutettaessa pitää muistaa, että kaiken toiminnan keskipisteenä on nuori ja hänen menneisyytensä. Hänen menneisyydestä saattaa nousta esiin hyvinkin kipeitä ja häpeällisiä muistoja. Näistä johtuen saattaa nuori kieltäytyä menetelmän käytöstä. Tässäkin tapauksessa nuorelle ehdotettiin menneisyysmatkailua ensimmäisen kerran loppuvuodesta 2008, jolloin hän kieltäytyi. Asia otettiin aina välillä puheeksi, mutta nuori ei lämmennyt ajatukselle ennen kuin kesällä 2009. Mielen sai muuttumaan lähestyvä täysikäisyys ja laitoksesta pois lähteminen. Minusta nuorta ei saa pakottaa menneisyysmatkalle, vaikka Esko Varilo ym. (1999, 46) toteavat nuoren lievän pakottamisen olevan joskus hyväksi.

Teoksessa Vuorovaikutuskuvioita (Koski 1997, 44) on todettu, että menneisyysmatkalla nuori usein lakkaa häpeämistä elämäntarinaansa ja lopulta kykenee tuntemaan syyllisyyttä ja surua. Tällöin hänelle on myös kehittynyt taito erotella hyvä ja paha toisistaan, mikä taas mahdollistaa paremman itsetunnon kehittymisen. Nuoren elämäntarinan selkeytymisellä on positiivinen vaikutus hänen tulevaan yhteiskuntaan integroitumiseensa. Elämäntarinan selkeyttäminen luo pohjaa identiteetin muodostumiselle, joka on tärkeässä roolissa nuoren etsiessä paikkaa yhteiskunnan järjestelmässä. (Varilo ym.1999, 44.)

10 OMAT KOKEMUKSENI

Jo hyvin pian matkamme alettua tajusin, että olin ottanut sellaisen askeleen jolla tulisi olemaan itseeni pidempiaikaisia vaikutuksia. Ennen matkaamme olin ”tuntenut” nuoren reilun vuoden ajan. Matkan aikana nuoren kertomat tarinat saivat ympärilleen luonnolliset taustat ja paikkakunnat. Matkan aikana tustuin häneen paremmin kuin olin tuntenut aikaisemmin.

Kun nuoren kanssa aloitetaan menneisyysmatkailun suunnittelu ja yksikön muut nuoret saavat siitä tietoa, niin heissä saattaa ilmetä kateellisuutta, koska he tuntevat jäävänsä vähemmälle huomiolle (Varilo ym. 1999, 47). Havaitsin, että muutama osastomme nuorista käyttäytyi edellä kuvatusti.

Omaohjaajan joutuessa yksin vastaamaan kokonaisuudessaan menneisyysmatkan suunnittelusta ja toteutuksesta on vaarana se, että hän ei jaksaa lopulta toteuttaa matkaa kunnolla. Hänen on tärkeää saada tukea muulta työryhmältä mm. työvuoro- ja muissa aikataulujärjestelyissä sekä taloudellisten resurssien saamisessa. Minulla oli koko työyhteisömme tuki takanani, joten näiltä osin matkan toteuttamiselle ei ollut esteitä. Parhaimmillaan menneisyysmatkailun ottamisella yksikön menetelmäksi, saattaa sillä olla koko henkilökuntaan innostava ja jopa hoitotuloksia parantava vaikutus. (Varilo ym. 1999, 48.)

Menneisyysmatkan ohjaajaksi aikovan tulisi käydä lävitse oma historiansa ja käsitellä sitä. Esko Varilo on kuvannut asiaa seuraavasti:

”Ennen menneisyysmatkailua omahoitajien pitäisikin käydä läpi oma lapsuudenperheensä. Heidän pitäisi tutkia omaa taustaansa vähän samaan tapaan kuin perheterapeutit. Pari päivää tutkittaisiin omaa perhettä erilaisilla menetelmillä ja pohdittaisiin, mitä ongelmia perheessä on ollut. Jokaisella saattaa olla omia ongelmia, vaikkapa ”lasinen lapsuus”. Menneisyysmatkailuun osallistuvien omahoitajien on syytä olla kokeneita konkareita eikä vasta alalle tulleita. Konkarit ovat ehtineet jo moneen kertaan törmätä oman perheensä tragedioihin ja traumoihin.” (Suoninen 2000, 7.)

11 AIKAISEMPIA OPINNÄYTETÖITÄ

Sanna Marin, Tanja Rätty ja Anne Sahlberg ovat tehneet opinnäytetyön menneisyysmatkailusta vuonna 2003. Työssään ”Menneisyyttä etsimässä. Nuoren ja omaohjaajan kokemuksia menneisyysmatkailusta” he kuvaavat nuoren ja omaohjaajan kokemuksia menneisyysmatkasta lastensuojelutyön näkökulmasta. He selvittivät sitä, mikä on koettu haasteelliseksi menetelmän käytössä ja myös niitä mahdollisia muutoksia joita nuoren käytöksessä on ilmennyt prosessin aikana. Tutkimuksella selviteltiin myös menneisyysmatkailun esiin nostamia tunteita. Tunteiden kirjo oli hyvinkin laaja aina innostuksesta häpeään tai turhautumiseen ja jotkut matkaajat tunsivat jopa vihaa.

Riikka Siniluodon (2007) opinnäytetyön ”Matkan menneeseen – Katse tulevaan. Menneisyysmatkailu toimintakykyä tukevana terapiamenetelmänä lastensuojelussa” tavoitteena on nostaa esiin omaohjaajien käsityksiä ja mielipiteitä menneisyysmatkailun mahdollisista positiivista vaikutuksista nuoren identiteettiin, itsetuntoon ja ihmissuhteisiin. Hän on tutkinut myös sitä, kuinka käytännölliseksi menetelmäksi työntekijät kokivat menneisyysmatkailun. Opinnäytetyön mukaan menetelmän käyttäminen luo nuorelle mahdollisuuden menneisyyden uudelleen rakentamiseen sekä antaa uskoa parempaan tulevaisuuteen.

Mikko Toiviainen (2008) käsittelee opinnäytetyössään elokuvan voimaannuttavaa vaikutusta. Sen hän liittää sellaisiin termeihin, kuten itsetunnon vahvistaminen, identiteetin selkiyttäminen ja elämänmyönteisyyden lisääntymiseen. Hän teki elokuvan ”Ukkometso on a Road to Town” veljestään, jolla on Aspergerin syndrooma. Elokuvan tarkoituksena oli auttaa veljeä kokemaan itsensä oman elämänsä päähenkilöksi ja siten lisätä vaikutusmahdollisuuksiaan omaan elämäänsä. Toiviainen toteaa elokuvan voimaannuttavan kolmella eri tasolla:

- Elokuva ei ole todellista, mutta se koetaan totena, jolloin todellisuuden ja tarinan väliin jää mahdollisuus omien elämän kokemusten uudel-

leentarkastelulle ja tulkinnalle.

- Elokuva on sanoman välittämistä tunteen keinoin, se ylittää fyysisiä ja henkisiä välimatkoja. Elokuva ei edes tarvitse yhteistä kieltä sen tekijän ja katsojan välille.
- Kun elokuvan tekijöiden välille on syntynyt tarpeeksi suuri luottamus, niin kuvattava kykenee avautumaan ja tuomaan esiin salatutkin tunteet

12 POHDINTA

Valitsin menneisyysmatkailun ja siihen liitetyn elokuvaterapian opinnäytetyökseeni, koska molemmat menetelmät kiinnostavat minua, varsinkin yhdistettynä, ja halusin oppia niistä lisää. Minulla oli ennestään tuntumaa aiheeseen, koska olin yhden videoidun menneisyysmatkan nuoren kanssa tehnyt. Ennen kuin pystyy kertomaan jonkun menetelmän vaikuttavuudesta tai menetelmään liittyvistä muista seikoista, niin olisi hyvä, että olisi omakohtaista kokemusta siitä.

Tänä päivänä nuorten ongelmat ovat yhä monimuotoisempia ja heidän tuen tarpeensa on edelleen suurta. Haluan omalta osaltani tulevaisuudessa entistä paremmin olla mukana tukemassa nuoria kohti ”normaalia” elämää ja katson, että menneisyysmatkailulla tulee olemaan tärkeä osa, kun ajatellaan nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn tarvitsemiani ”työkaluja”. Koen menneisyysmatkan itselleni yhtä tärkeäksi kuin on timpurille hänen vasaransa.

Silloin, kun otetaan käyttöön näinkin tehokas ja rankka menetelmä kuin menneisyysmatkailu, niin tulisi aina tarkkaan harkita, miten se kokonaisuudessaan hyödyttää nuoren kuntoutumista. Minkään menetelmän käyttö ei saa olla irrallinen nappula tai palikka nuoren elämässä. Pitää ajatella, mitä hyötyä tästä on nuorelle vai voiko siitä jopa olla haittaa hänelle. Mihin tällä pyritään? Pitää myös miettiä sitä, että olenko minä työntekijänä valmis sitoutumaan tähän. Jaksanko olla nuoren tukena koko prosessin ajan?

Menneisyysmatkailulla on mahdollista auttaa nuorta rakentamaan identiteettiään. Esimerkiksi vanhempien tai huumejengien roolimallien mukaiseen identi-

teettiin ajautunutta nuorta autetaan käymään läpi omaa etsintävaihettaan kohti omaa identiteettiään. Tekemällä menneisyysmatkan on mahdollista, että nuori löytää keinoja oman elämänsä hallintaan sekä kykenee ottamaan paremmin vastuuta tulevaisuudestaan. Menneisyysmatkan aikana on mahdollista, että nuori oivaltaa entisestä elämästään hetkiä, jolloin hän ei ole hallinnut olosuhteita tai on toiminut vastoin yhteiskunnan normeja. Nuori voi asettaa itselleen nykyhetken sopivia realistisia tavoitteita.

Koska huostaanottoilanteessa nuori saattaa kokea työntekijät jopa vihollisiksi, niin alkutilanteen hiukan rauhoituttua menneisyysmatkaprosessin aloittaminen voi tuoda mahdollisuuden luottamuksellisen ja avoimen suhteen luomiseen omaohjaajan ja nuoren välille. Menneisyysmatkaa pitää suunnitella ja toteuttaa nuoren lähtökohdista sekä hyvässä yhteistyössä nuoren kanssa.

Perheiden kanssa työskennellessä lapsen edun turvaaminen on ensisijaista ja koko työskentelyn perusta. Joskus joutuu jopa asettamaan vertailuun sen, mikä on perheen ja mikä lapsen etu. Tällöin lapsen etu menee edelle. Lapsen etu turvataan myös lainsäädännöllä (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 ja Lastensuojelulaki 417/2007) Lakien tarkoitus on turvata lapsen oikeudet ja etu kaikissa elämän tilanteissa. Vaikka menneisyysmatka tulisikin tehdä hyvässä yhteistyössä läheisten kanssa, niin heidän negatiivinen asenne menetelmää kohtaan ei saa olla este sen käyttöönotolle, jos nuori sitä haluaa.

On myös tärkeätä huomioida vaitiolovelvollisuus sekä muutenkin identiteetin suojaaminen nuoren osalta. Siinä tapauksessa, jos matkasta tehdään elokuva, niin sitä ei saa näyttää kenellekään ilman nuoren lupaa, ei edes hänen vanhemmilleen tai muille läheisille. Minulla on nuorelta saatu kirjallinen lupa käyttää videomateriaalia tässä työssä. Lisäksi pitää olla yhteydessä laitoksiin etukäteen, jos kuvauksia on tarkoitus tehdä jonkin laitoksen läheisyydessä. Silloin täytyy pitää huoli, että kuviin ei tule ketään muuta kuin nuori. Kuvatesamme erään lastensuojelulaitoksen pihamaalla otimme taustaksi alueen kartan.

Jos vain mahdollista, menneisyysmatka tulisi tehdä kaksi kertaa. Ensimmäisen kerran mahdollisimman pian hoitosuhteen alettua, jolloin se enemmän palvelee ohjaajan tutustumista nuoreen sekä nuoren ja omaohjaajan välisen suhteen kehittymistä. Toisen kerran se tulisi tehdä mahdollisimman lähellä nuoren täysi-ikäisyyttä, jolloin se tukisi enemmän nuoren itsenäistymistä. Hän saisi katsoa turvallisesti menneisyyteen ja ottaa sieltä mukaansa mahdolliset positiiviset muistot. Toisaalta hän voi ravistaa olkapäiltään niitä painavat huonot nuoruuden muistot sekä kokemukset ja katsoa näistä muistoista vapaana kohti itsenäistymistä ja aikuisuutta.

Menneisyysmatkailun toteuttaminen ei vaadi suurta rahallista tai muuta panostusta, kun ajatellaan, mitä positiivisia vaikutuksia menneisyysmatkan toteutuksesta nuorelle saattaa olla. Nuoren ajatukset tulevaisuudestaan oman elämän tarinan eheytyksen avulla voivat muuttua positiivisemmaksi ja realistisemmaksi. Nuoren välit vanhempiinsa ja muihin lähiomaisiin voi parantua ja hänen verkostonsa saattaa laajeta. Tällä on taas positiivinen vaikutus nuoren sosiaalisten taitojen kehittymiselle. Menneisyysmatka parhaimmillaan nostaa esiin nuorella positiivisia tunteita, jotka taas nostavat nuoren itsetuntoa, itsearvostusta sekä erilaisten tunteiden ilmaisua sekä niiden käsittelemistä. Näillä kaikilla edellä mainituilla asioilla on suuri merkitys, kun ajatellaan nuorten syrjäytymisen ehkäisyä tai jo syrjäytyneen saamista takaisin yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi.

Elokuvaterapian keinojen liittäminen osaksi menneisyysmatkaa tuo siihen paljon lisäarvoa. Tämän lisäarvon saavuttaminen ei vaadi kuin henkilökunnalta ja yksiköltä pientä lisäpanostusta omaan ammatillisuuteen ja osaamiseen. Videokameran käytön oppii jokainen ihminen hyvinkin helposti, mutta editointiohjelmien käyttö vaatii asiaan paneutumista ja tietoteknistä osaamista. Jos olen onnistunut kasaamaan materiaalista koosteen nuorelle, niin siinä onnistuvat muutkin. Usein kyse on, ikävä kyllä, ainoastaan meidän työntekijöiden negatiivisesta suhtautumisesta uusiin työtehtäviin tai työmenetelmiin. Kuitenkin pitäisi muistaa se, keitä varten me tätä työtä teemme.

Toivottavasti tulevaisuudessa joku tekee opinnäytetyönään koulutuspaketin, sisältäen käsikirjan lastensuojeluyksiköille menneisyysmatkailusta. Seuraavassa vaiheessa joku voisi käydä kouluttamassa lastensuojelulaitosten henkilökuntia menetelmän käytössä ja tutkia, onko näin annetulla koulutuksella menetelmän käyttöä lisäävä vaikutus. Eräs tutkimisen aihe voisi olla, mistä syystä menneisyysmatkailu ei ole saavuttanut kovinkaan suurta suosiota suomalaisten lastensuojelulaitosten keskuudessa.

Mitä eroa on käsikirjalla ja oppaalla? Ero on siinä, että käsikirja mittavampi ja antaa tyhjentävämmän tietoa käsiteltävästä asiasta. Opa taas voi olla suppeampi ja herättää lukijassa mielenkiinnon asiaa kohtaan, jolloin hän alkaa etsiä asiasta lisää tietoa. Tämä on myös tarkoitus nyt syntyneessä oppaassa menneisyysmatkailusta.

LÄHTEET

Adams, R. 2008. Empowerment , participation and social work. Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6XS and 175 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10010.

Ahonen, J. 2005. Päihdehuoltoa rakentamassa A-klinikkasäätiö 1955-2005. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 51. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Anttila, R., Eronen, S., Kallio, M., Kanninen, K., Kauppinen, L., Paavilainen, P. & Salo, S. 2007. Persoona 2 kehityspsykologia. Helsinki: Edita.

Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: WSOY.

Hautamäki, E. 2008. Lastensuojelulaki 2008 – Ideoita lastensuojelulain perehdyttämiseen. Kehittämishankeraportti. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Tuloste tekijän hallussa.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Järvikoski, A. ja Härkäpää, K. 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.

Kananoja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P., Laiho, K., Sarvimäki, P., Karjalainen, P. ja Seppänen, M. 2007. Sosiaalityön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Karppinen, K., Keltinkangas-Järvinen, L. & Savioja, H. 2007. Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Helsinki: Edita Prima Oy.

Kemppinen, P. 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kustannusvalmentus P. & K. Oy.

Koski, N. 1997. Teoksessa Varilo, E., Lounavaara-Rintala, H., Vuornos, P. & Walbeck, J-

C. 1999. Menneisyyden rakentaminen lastensuojeluperheiden nuorten hoitokeinona. 39-54. Teoksessa Varilo, E., Lounavaara-Rintala, H., Vuornos, P. & Walbeck, J-C. Vuorovaikutuskuvioita. Helsinki: Vuorovaikutusprosessien tutkimuskeskus.

Kymen A-klinikkatoimen toimintakertomus. 2007. Kymen A-klinikkatoimi. Saatavissa: <http://www.a-klinikka.fi/kymi/tiedostot/toiminta-kertomus2007.pdf> [viitattu 14.7.2010].

Kyrönseppä, U., Rautiainen, J-M. & Airio, T. 1990. Omahoitaja-menetelmä: Lastensuojelun laitoshuollon neuvottelukunnan julkaisu. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Helsinki: WSOY.

Lastensuojelun käsikirja. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/Lastensuojelu/> [viitattu 14.7.2010].

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lund. 2006. Torjuttu toivottomuus. Jyväskylä: PS-kustannus Oy.

Läsmä, A. 1998. Ihminen tarvitsee sitä, mitä ilman on paha olla. Teoksessa: Ulvinen, V.-M. (toim.): Lasten ja nuorten syrjäytymistä tutkivan tutkimuksen mahdollisuudet. NUORAn julkaisuja nro 6. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto. Moniste tekijän hallussa.

Marin, S., Räre, T. & Sahlberg, A. 2003. Menneisyyttä etsimässä. Nuoren ja omahoitajan kokemuksia menneisyysmatkailusta. Opinnäytetyö. Diakonia ammattikorkeakoulu.

Mäkinen, P., Raatikainen E., Rahikka A. & Saario T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Mäkipää P. 2000. Elokuvaterapiasta eli elävän kuvan hoidollisesta käytöstä. Teoksessa: Tuula Heikkilä, Leena Paloheimo ja Ilkka Taipale: Mieli ja taide. Helsinki: Mielenterveyden keskusliitto.

Mäkipää, P. 1996. Elokvaterapiasta eli elävän kuvan hoidollisesta käytöstä. Anjalankoski: Kuumaa.

Palvelut ja laatu. 2009. Kymen-Stopparit. Kymen A-klinikkatoimi

Peltola, J. 2002. Stoppari. Nuorten huumeidenkäyttäjien laitoshoidon kehittämisesraportti. A-kli-nikkasäätiön monistesarja 32/2002.

Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A.(toim.). 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi

Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41.

Raunio, K. 2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Siniluoto, R. 2007. Matka menneeseen – katse tulevaan. Opinnäytetyö. Diakonia ammatti-korkeakoulu.

Saarinen, M. 2006. Leffaterapiaa. Tunneälyä ja itsetuntemusta kotisohvalta. Helsinki: Kir-japaja.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun? Helsinki: WSOY

Sorsa, M. 2002. Lapsen ja hoitajan yhteistyösuhde lastenpsykiatrisella osastolla. Teokses-sa: Terttu Munnukka & Pirjo Aalto (toim.): Minun hoitajani näkökulmia omahoitajuuteen. Helsinki: Tammi

Sosiaali- ja terveysministeriö. Euroopan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan teemavuosi 2010. Kansallinen toimeenpanoryhmä. Suomen kansallinen toimintasuunni-telma. 15.5.2009. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=336356&name=DLFE-9225.pdf [viitattu 15.7.2010].

Suoninen, L.2000. Menneisyysmatkalla kadonnutta aikaa etsimään. Sosiaaliturva 5/2000 4-7.

Timonen-Kallio, E. (toim.). 2000. Umbrella-työkirjamenetelmän käsikirja. Turku: Mainospalvelu Marjat. Teos tekijän hallussa.

Toiviainen, M. 2008. Elokuva voimaantumisen välineenä. Opinnäytetyö. Helsingin ammattikorkeakoulu.

Uusitalo, T. 2007. Nuoruusajan yksinäisyys. Teoksessa: Kaarina Määttä (toim.): Helposti särkyvää nuoren kasvun turvaaminen,. Helsinki: Kirjapaja.

Varilo, E., Lounavaara-Rintala, H., Vuornos, P. & Walbeck, J.-C. 2000. Menneisyyden rakentaminen lastensuojeluperheiden nuorten hoitokeinona. *Psykologia*. 35 vuosikerta.212-221.

Varilo, E., Lounavaara-Rintala, H., Vuornos, P. & Walbeck, J.-C. 1999. Menneisyyden rakentaminen lastensuojeluperheiden nuorten hoitokeinona. 39-54. Teoksessa Varilo, E., Lounavaara-Rintala, H., Vuornos, P. & Walbeck, J.-C. Vuorovaikutuskuvioita. Helsinki: Vuorovaikutusprosessien tutkimuskeskus.

Vilhula, A (toim.). 2007. Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa. Suomen Mielenterveysseuran julkaisu. Saatavissa: http://www.mielenterveysseura.fi/files/64/Sosiaalinen_perima.pdf [viitattu 20.7.2010].

Menneisyys- matkaopas

Hyvä nuori ja ohjaaja!

Tämän oppaan tarkoituksena on helpottaa Teitä yhdessä päättämään siitä, että aloitatte menneisyysmatkan. Matkan, jonka avulla on tarkoitus eheyttää nuoren elämäntarinaa. Opas antaa teille pohjatietoa menetelmästä ja malleja eri työvälineistä, kuten sukupuusta ja elämän tikapuista. Parasta olisi, jos Te voisitte yhdessä omaohjaajakeskustelun yhteydessä tutustua oppaaseen ja menneisyysmatkaan menetelmänä sekä yhdessä pohtia esiin nousevia kysymyksiä.

Omaohjaajalle ja tietenkin myös nuorelle suosittelen luettavaksi menneisyysmatkailusta Esko Varilon ym. ”Menneisyyden rakentaminen lastensuojeluperheiden nuorten hoitokeinona”. Kirjoitus löytyy teoksesta nimeltään ”Vuorovaikutuskuvioita”. Silloin kun on tarkoitus hyödyntää myös videointia, niin Pekka Mäkipään kirja ”Elokuvaterapiasta eli elävän kuvan hoidollisesta käytöstä” tai Mikael Saarisen ”Leffaterapiaa”. Tunteälyä ja itsetuntemusta kotisohvalta” ovat hyviä teoksia asiaan perehtymiseksi.

Hyvä nuori toivotan sinulle antoisaa matkaa tutkiessasi elämäsi historiaa. Ohjaajan toivon oppivan tuntemaan ja ymmärtämään nuorta paremmin. Lisäksi menneisyysmatkan tarkoituksena on lisätä teidän keskinäistä luottamusta.

Rautavaaralla, syksyllä 2010.

Tero Muuri

© tekijä ja Kymen A-klinikkatoimi

Sisällysluettelo

Mitä menneisyysmatka on?	4
Nuoren motivointi.....	5
Nuoren taustojen selvittäminen.....	5
Matkan toteutuksesta.....	9
Menneisyysmatkan päättäminen	10
Liitteet:	
Elämän tikapuut	11
"Musta tuntuu– elämänjana	12
Sukupuut	13
Verkostokartta	14

Mitä menneisyysmatka on?

Menneisyysmatkalla tarkoitetaan lasten- ja nuorisopsykiatri Esko Varilon tutkimusryhmänsä kanssa 1990-luvun lopussa kehittämää menetelmää, jolla on tarkoitus eheyttää nuoren elämänkaarta. Kun nuori on lapsuudessaan joutunut kokemaan useita sijoituksia kodin ulkopuolelle tai muita traumaattisia kokemuksia, niin hänelle on saattanut muodostua **muistiaukkoja**, jotka ovat useinkin vuoden pituisia. Hän ei kykene muistamaan paikkoja missä on ollut tai henkilöitä, jotka ovat häntä hoitaneet. Vaikka muistikuvia olisikin, ne saattavat olla epätäydellisiä ja hajanaisia.

Kun ns. normaaliperheessä muistelu ja kysely ovat arkipäivää, joka tuottaa nuorelle elämäntarinaa, niin kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret elävät usein ilman aikakäsitystä tässä hetkessä. Heillä ei ole eilistä eikä tulevaisuutta. Heidän elämässään on muistiaukko, joka estää minuuden normaalin kehittymisen. Muistiaukon aiheuttama huono itsetunto aiheuttaa näille nuorille erilaisia **asosiaalisia** ja **persoonallisuuden ongelmia** sekä ns. **häpeälamaannusreaktiota**, joka on tärkein ihmisen sisäisen tunnetason ongelma.

Menneisyysmatkailuun kuuluva perustermi **kronotopia** tarkoittaa ajan ja paikan suhdetta ja niiden riippuvuutta toisistaan. **Ei ole olemassa aikaa ja sen muistamista ilman paikkaa eikä paikkaa ilman aikaa.** Tästä seuraa, että paikkaa ja aikaa ei ole menneisyysmatkailussa vain uudelleen olemassa, vaan niihin liittyvillä tunteilla on suuri merkitys. Ajan, paikan ja tunteen yhdistäminen nykyhetkessä turvallisesti oman ohjaajan kanssa johtaa niiden yhdistymiseen menneisydessä. Toisin sanoen pelkkä asioiden muistelu ei toisi muistoja takaisin. Se vaatii avukseen kronotooppisen (aika-paikka) uudelleenkohtaamisen eli menneisyysmatkailun. Kun nuori kohtaa konkreettisesti menneisyytensä paikkoja ja henkilöitä, sen olisi tarkoitus avata mahdollisuutta muistamiselle ja elämänkaaren eheytykselle.

Menneisyysmatka on **nuoren ja tämän omanohjaajan matka nuoren** menneisyyteen, tutustumaan paikkoihin joissa tämä on elänyt sekä tapaamaan hänen elämässään kuuluneita henkilöitä. Tärkeätä olisi tavata nuoren sukulaisia ja muita läheisiä sekä myös niitä henkilöitä, joita nuori on tavannut eri laitoksissa. Menneisyysmatkalle ei voi lähteä ilman huolellista valmistautumista ja suunnittelua sekä sen tulee aina **perustua nuoren osalta vapaaehtoisuuteen.**

Nuoren motivointi

Nuoren motivointi lähtee siitä, että hänelle kerrotaan menetelmästä mitään salaamatta tai liikaa paisuttelematta. On hyvä tuoda esiin ettei ole tarkoitus tehdä mitään huvimatkaa, mutta toisaalta ei ole tarkoitus sekään, että matka tuntuu liian raskaalta. Nuori voi halutessaan keskeyttää menneisyysmatkan, jos hän kokee sen liian raskaaksi. Kannattaa tarkkaan harkita milloin ehdottaa nuorelle menetelmän käyttämistä. Parasta olisi, jos nuori olisi jo jonkin verran päässyt eteenpäin kuntoutumisessaan ja hän olisi sitoutunut hoitoonsa.

Ohjaaja:

Älä lannistu, jos nuori sanoo ensimmäisellä kerralla EI, kun ehdotat hänelle menetelmän käyttöönottoa. Hänen pitää antaa rauhassa kypsyttellä ajatusta ja omalla toiminnallaan voit tukea häntä lopulta tekemään päätöksen matkalle lähtemisestä. Nuorta EI saa milloinkaan pakottaa menneisyysmatkalle. Jos mahdollista, niin olisi hyvä, jos viitsisit myös tutustua muutenkin menneisyysmatkaan. Silloin kun olette yhdessä nuoren kanssa tehneet päätöksen siitä, että otatte menetelmään mukaan videon, niin tutustu myös elokuvaterapian perusteisiin.

Nuoren sitouttamiseksi olisi hyvä tehdä kirjallinen sopimus menneisyysmatka-menetelmän käyttöönotosta.

Nuori:

Aikuiset, jotka ovat sinun ympärilläsi, ovat tulleet siihen tulokseen, että sinun kuntoutumisellesi olisi hyväksi, jos sinä tutustuisit omaan historiaasi. Sen tutkimiseen on kehitetty menetelmä nimeltään menneisyysmatkailu.

Joskus voi olla vaikea puhua menneistä asioista, koska siellä voi olla jotain sellaista, jota häpeää tai pelkää, mutta nyt sinun omaohjaajasi on luvannut olla tukenasi koko sen ajan kun tämä prosessi kestää. Tämä on sinulle täysin vapaaehtoista ja jos haluat lopettaa menneisyysmatkan, niin sinulla on siihen oikeus.

Nuoren taustojen selvittäminen

Ehkä helpointa on lähteä liikkeelle niistä tiedoista, joita laitoksessa on jo ennestään nuoresta. Kannattaa käyttää hyväksi nuoren päiväraportteja, kuukausikoosteita, neuvottelumuistioita sekä muita mahdollisia nuoresta kertovia raportteja.

Ohjaaja:

Kirjaa ylös mitä tunteita tai kysymyksiä nuorelle nousee näiden asiakirjojen tutkimisesta. Kirjoita nuoren kertomaa, älä sorru ”musta tuntuu” kirjoittamiseen. Käytä mahdollisuuksien mukaan nuoren lausahduksia tai hänen tunteita ilmaisevia ilmaisuita mahdollisimman sanatarkasti.

Nuori:

Kerro avoimesti ja rehellisesti omaohjaajallesi, mitä tunteita ja ajatuksia tai sinua askarruttavia mietteitä sinulle syntyi, kun yhdessä omaohjaajan kanssa luitte sinua koskevia papereita.

Kun olette saaneet kasattua tietoa nuoren menneestä elämästä, niin seuraavaksi niiden pohjalta tehdään **elämän tikapuut**.(liite 1.) Tikapuiden avulla nuoren elämää ohjanneet tapahtumat konkretisoituvat, kuten myös ne seikat, jotka ovat johtaneet eri tapahtumiin ja mitä niistä on seurannut. Tikapuilla on myös tarkoitus peilata nuoren elämänvaiheita tämän läheisten ihmisten elämänhistorioihin. Tarkoitus on peilata nuoren elämänvaiheita yhteiskuntamme tapahtumiin sekä yhteiskunnan tekemiin nuorta koskeviin lastensuojelullisiin toimenpiteisiin.

Elämän tikapuut aloitetaan ajalta ennen nuoren syntymää ja niitä jatketaan nykypäivään saakka. Elämän tikapuut on mahdollisimman tarkka ajassa etenevä kuvaus nuoren elämästä. Mitä minäkin vuotena ja kuukautena on nuoren ja tämän perheen elämässä on tapahtunut, mikä on vaikuttanut siihen, että nuori on ajautunut lastensuojelun piiriin. Lisäksi tikapuihin on mahdollista huomioida myös yhteiskunnan muutokset sekä esim. yhteiskunnan toimet nuorta kohtaan.

Seuraavana nuoren menneisyyden tutkimiseksi tulee tehdä ”**Musta tuntuu - elämänkaari**” (liite 2.), jonka tarkoituksen on se, että nuori kertoo sen mitä tunteita hänessä hänen elämänsä tapahtumat nostavat pintaan. Tässäkin on tarkoitus edetä aikajärjestyksessä ja laittaa tapahtumia aikajanan ylä- tai alapuolelle sen mukaan, että liittyykö ko. tapahtumaan negatiivisia vai positiivisia tunteita.

Ohjaaja:

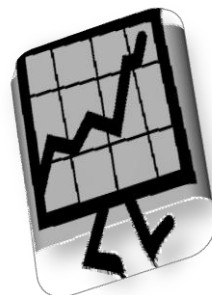
Sinun tehtäväsi on auttaa nuorta muistamaan elämän tapahtumia. Myös sellaisten elämään kuuluvien asioiden kuin päiväkotia, koulu, syntymäpäivät, vanhempien erot, kuolema, ystävä, vapaa-aika jne. muistuttaminen nuorelle kuuluu tehtäviisi. Etene kuitenkin nuoren ehdoilla ja kirjaa ylös vain hänen haluamiaan asioita.

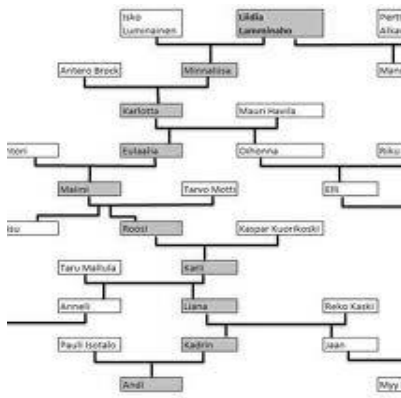
Kun nuori tekee ”Musta tuntuu”-elämänkaarta älä anna hänen laittaa koko elämänsä joko negatiiviselle tai positiiviselle puolelle, koska se ei oikeasti kuvaa kenenkään elämää.

Kun nuori on saanut ”Musta tuntuu – elämänkaaren” valmiiksi, niin tarvittaessa auta häntä vielä havaitsemaan kuinka elämässä vaihtelevat hyvät ja huonot asiat. Kenenkään elämä ei ole tasaista onnea eikä myöskään pelkkää surua.

Nuori:

Merkitse aikajanelle sinulle merkitykselliset elämän tapahtumat siten, että sen yläpuolelle tulevat positiiviset ja alapuolelle negatiiviset. Ainut asia, jonka voit sijoittaa viivalle on syntymäsi. Huomioi vielä, että laitat kaikkein mukavimmat tapahtumat kaikkein ylimmäs ja kaikkein kurjimmat muistot alimmas. Tehtyäsi merkinnät, niin yhdistä tapahtumat viivalla. Huomaat kuinka elämä koostuu niin ylä- kuin alamäistä ja se on normaalia ihmisen elämää.

Seuraavana vuorossa on nuoren perheeseen tutustuminen **sukupuu** (liite 3.) avulla. Sukupuun tekemiseen on monia eri tapoja. Perinteisiä ovat suoraan paperille piirtämällä tehtävät sukupuut, mutta jos nuori haluaa, niin Internetistä löytyy nykyään sukupuun tekemiseen ilmaisia ohjelmia. Niitä löytyy hakusanalla sukupuu mm. Googlestä. Internetistä löytyy myös perinteisesti sukupuuta tehtäessä tarvittavat merkit.

Sukupuun osalta voit/voitte tutustua Kirsi Ijäksen kirjaan ” Sukupuu, avain oman elämän ja perheen ymmärtämiseen”.

Kunhan sukupuu on tehtynä, niin sitten vielä tulisi tehdä nuoren **verkostokartta** (liite 4.), jonka tarkoituksena on vielä paremmin antaa kuvaa siitä ihmisten joukosta joiden kanssa nuori on tai on ollut tekemisissä. Pyydä nuorta nimeämään ihminen sitä lähemmäs verkostokartan keskiötä, mitä tärkeämmäksi hän tämän kokee osana omaa elämäänsä.

Ohjaaja

Verkostokartta on ympyrä, jonka sisällä keskellä pienemmässä ympyrässä on nuoren nimi ja isompi ympyrä on jaettu viiteen sektoriin: perhe, koulu/työ, suku, ystävät ja muut/viranomaiset. Kun kyseessä on lastensuojelun piirissä oleva nuori, niin voit pyytää häntä lisäämään ympyrään henkilöitä, jotka hän kokee vanhemmikseen.

Pyydä nuorta nimeämään ihminen sitä lähemmäs verkostokartan keskiötä, mitä tärkeämmäksi hän tämän kokee osana omaa elämäänsä. Kannusta häntä kertomaan tunteistaan ja suhteistaan näihin ihmisiin.

Verkostokartan tekemistä voit auttaa asettamalla nuorelle kysymyksiä kaverista, sukulaisista, perheenjäsenistä, opettajista jne.

Lisäksi verkostokarttaa kannattaa havainnollistaa erilaisilla väreillä.

Verkostokartasta löytyy myös lisää tietoa mm. soswebistä.

Matkan toteutuksesta

Kun olette saaneet kaiken edellä kerrotun tehtyä ja nuori on edelleen halukas lähtemään menneisyysmatkalle, on aika toteuttaa menneisyysmatka. Tässä alla vielä muistilistaa asioista jotka pitää hoitaa ennen matkalle lähtöä.

Ohjaaja:

Ole yhteydessä nuoren lähiomaisiin ja ystäviin ja muihin henkilöihin, jotka nuori haluaa tällä matkallaan tavata.

Ole yhteydessä laitoksiin, joissa aiotte vieraila ja jos on tarkoitus käyttää videointia, niin sovi myös siitä.

Ota mukaan muistiinpanovälineitä itsellesi ja nuorelle. Tee matkan aikana havaintoja ja pidä päiväkirjaa.

Huolehdi, että nuorella on mukanaan kaikki tarvittava, kuten lääkkeet, hygieniavälineet, vaihtovaatteita jne.

Varaa auto hyvissä ajoin!

Varaa majoitus, jos on tarkoitus olla matkalla yön yli!

Pyydä yksikön vastaavaa varaamaan teille rahaa mukaan!

Vaikka olette tekemässä vakavaa terapeuttista matkaa, niin muista pitää tarpeeksi taukoja ettei nuori ”tukehdu” taakan alle. Voit varata aikaa ja rahaa vaikka shoppailuun, jotta nuoren ajatukset ovat välillä suuntautuneet johonkin muuhun.

Muista, että nyt ollaan tekemässä menneisyysmatkaa nuoren, ei sinun ehdoilla.

Huumorilla ja vapaamuotoisella yhdessä olemisellä pääset jo pitkälle.

Nuori:

Tee yhdessä ohjaajan kanssa suunnitelma siitä missä kaikkialla haluat tämän matkan aikana käydä. Tarkoitus on kuitenkin edetä elämänjanasi mukaan lapsuudesta tähän päivään.

Älä pelästy vaikka matkanne aikana kokisit vahvojakin tunteita. Uskalla näyttää ne ja keskustele niistä ohjaajasi kanssa.

Ota mukaan roppakaupalla reipasta ja avointa mieltä, niin saatat löytää itsestäsi aivan uusia ulottuvuuksia.

Kerää matkan aikana, jos mahdollista, erilaisia muistoesineitä itsellesi niistä paikoista, joissa käynte. Niitä voivat olla mm. kuitit, postikortit, jotkin pienet esineet, joita ostat tai saat.

Pidä myös matkan ajalta päiväkirjaa siitä mitä missäkin tapahtui, ketä tapasit, miltä se tuntui. Voit kirjata myös mitä näit, kuulit ym.

Menneisyysmatkan päättäminen

Kun olette tehneet yhdessä nuoren kanssa päätöksen siitä, että hänen osaltaan menneisyysmatka on suoritettu, niin ei kannata alkaa purkuun heti yksikköön palattuanne. Anna nuorelle aikaa pari päivää rauhoittua ja miettiä kokemaansa.

Videoidun menneisyysmatkan loppupurkamisen voi myös suorittaa niin, että antaa nuorelle muutaman päivän päästä videokameran ja pyytää tätä itsenäisesti tekemään loppukohtauksen, jossa hän miettii matkalla kokemaansa ja sitä kuinka se hyödyttää häntä kohti itsenäistymistä. Kun omaohjaaja tai joku ulkopuolinen on tehnyt videomateriaalista koosteen, niin sen katsovat ensimmäisenä yhdessä omaohjaaja ja nuori jakaen toisilleen huomioita koosteesta. Nyt en tarkoita teknisiä huomioita vaikka kyllä niistäkin voi puhua, vaan siitä miten kumpikin matkan eri vaiheet koki ja mitä niistä on jäänyt itselleen mukaan. *Jos nuori kieltää, niin koostetta EI saa näyttää kenellekään ja siitä tehty kopio tai kopiot pitää antaa nuoren haltuun.*

Tämän yhteisen elokuvaterapeuttisen hetken lisäksi on hyvä muutenkin vaihtaa mielipiteitä siitä miten matka meni, mitä pitäisi tehdä toisin, mitä pitäisi ottaa paremmin huomioon jne. Tässä on ohjaajalle mainio tilaisuus saada vinkkejä, kuinka voisi kehittää omaa osaamistaan menneisyysmatkailijan kanssa kulkijana.

Ohjaaja:

Muista huolehtia, että saat matkan jälkeen työnohjausta ja tarpeen vaatiessa myös sen aikana, koska olet ollut osa suurta ja vaikuttavaa prosessia, joka ei voi olla heijastumatta sinuun itseesikin

Nuori:

Hienoa, että uskalsit lähteä tälle matkalle. Nyt olet varmasti eheämpi ja valmiimpi siirtymään kohti elämän mukanaan tuomia uusia haasteita. Pidä päiväkirjasi sekä videokoosteesi tallessa, jotta voit halutessasi välillä palata muistelemaan tekemäsi menneisyysmatkaa.

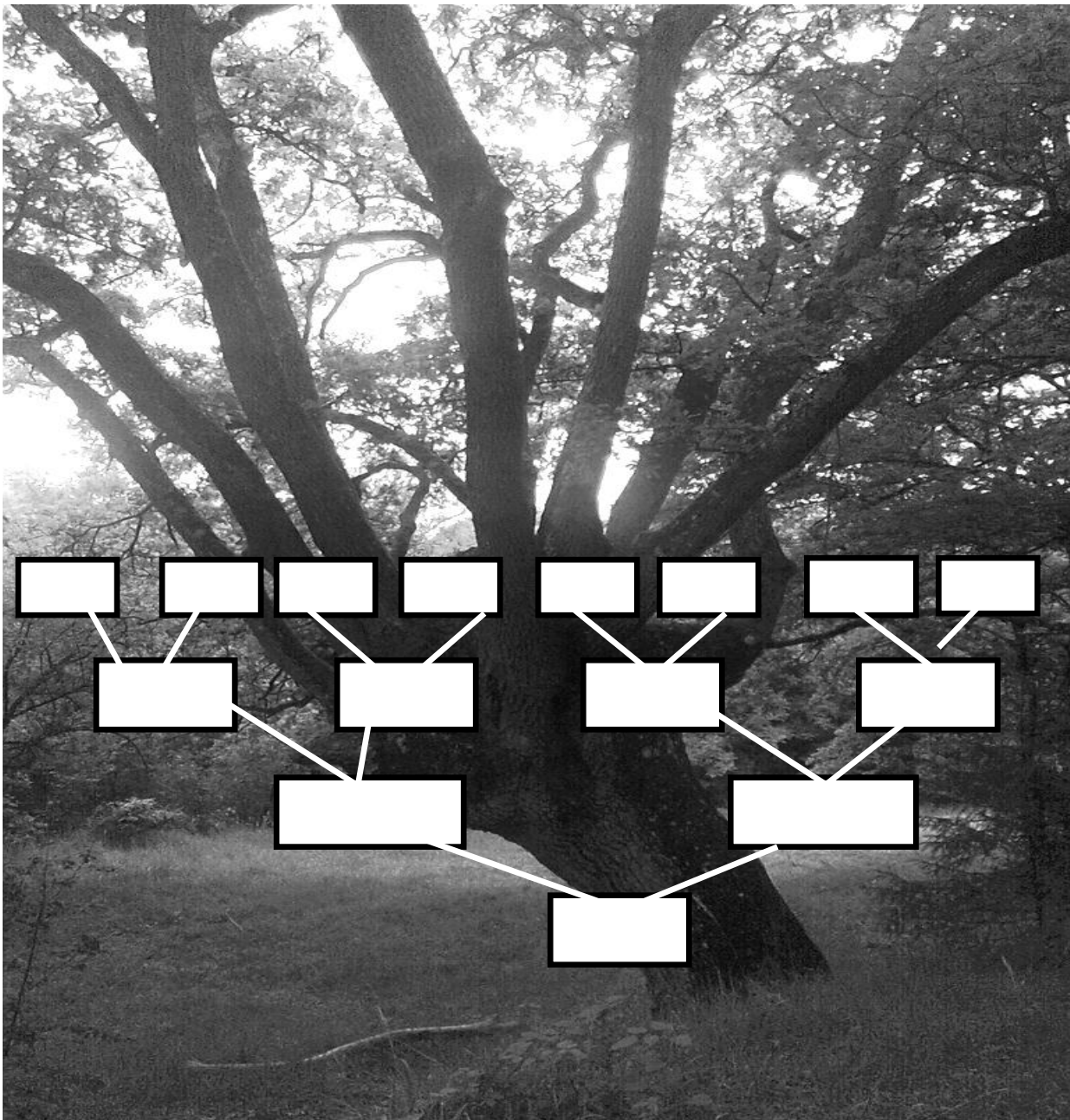
Liite 2. "Musta tuntuu– elämän kaari"

-

+

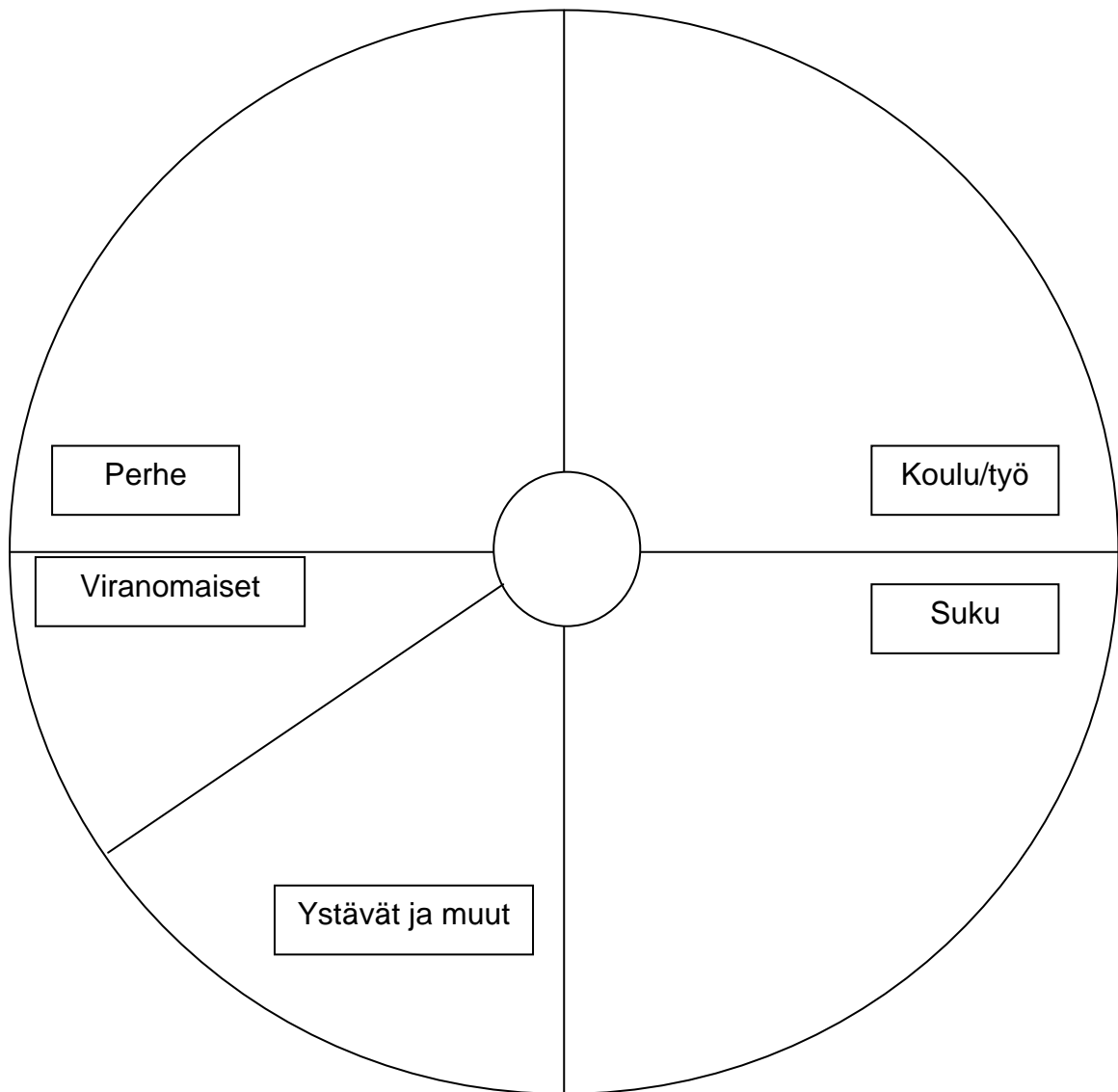

Liite 3. Sukupuu

Liite 4. Verkostokartta

O = Nainen/ tyttö
 Δ = Mies/ poika
 X = lemmikkieläin
 † = merkin päällä tarkoitta kuollutta
 O—O = vahvaa suhdetta
 O〰〰〰O = vaikea tai riitaisa suhde
 O----O = Heikko tai etäinen suhde

*"vie mut kotiin oon kauan ollu maailmalla
tähtitaivaalla siellä maailman laidalla
mä puhun puhumisesta kulumisesta
en surullisesta vaan muuttumisesta
matkaan matkaan astu astu koska vaan"*

(Parannus : Maailman laidalla)